

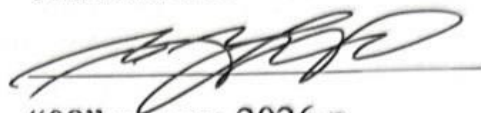
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра міжнародних економічних відносин

Допущено до захисту

Завідувачка кафедри

Уханова І.О.

“08” травня 2026 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня бакалавра

зі спеціальності 292 Міжнародні економічні відносини

за освітньою програмою «Міжнародні економічні відносини»

**НА ТЕМУ: «ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ ДО СВІТОВОГО РИНКУ ТОВАРІВ
ВІЙСЬКОВО-ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ В УМОВАХ
ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ»**

Виконавець:

студентка 4 зф 13 групи ЦЗФН

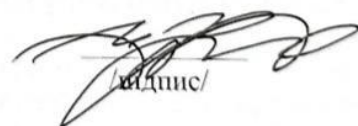
Посполіта Наталія Олегівна

/підпис/

Науковий керівник:

к.е.н, доцент

Уханова Інна Олегівна

/підпис/

ОДЕСА – 2026

АНОТАЦІЯ

Посполіта Н.О., «Інтеграція України до світового ринку товарів військово-промислового комплексу в умовах повномасштабного вторгнення».

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавра зі спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини» за освітньою програмою «Міжнародні економічні відносини». - Одеський національний економічний університет. – Одеса 2026 р.

Кваліфікаційна робота складається з трьох розділів. Об'єктом дослідження є процес інтеграції України до світового ринку товарів військово-промислового комплексу.

У роботі розглядаються теоретичні аспекти функціонування світового ринку товарів військово-промислового комплексу, представлено роль держави та міжнародних організацій у регулюванні торгівлі товарів та узагальнено чинники, що впливають на розвиток та функціонування сучасного ринку товарів військово-промислового комплексу.

Проаналізовано показники стану та динаміки світового ринку товарів військово-промислового комплексу, здійснено аналіз зовнішньої торгівлі товарами військово-промислового комплексу до повномасштабної війни та на сучасному етапі, проведено аналіз чинників впливу на інтеграцію України до світового ринку товарів військово-промислового комплексу.

Узагальнено перспективи подальшої інтеграції України до світового ринку товарів військово-промислового комплексу в умовах повномасштабного вторгнення, зокрема через створення спільних підприємств у військово-промисловому комплексі та активізацію експорту як інструменту інтеграції у світові ланцюги постачань товарів військово-промислового комплексу.

Ключові слова: світовий ринок товарів військово-промислового комплексу, інтеграція України, військово-промисловий комплекс, спільні підприємства в оборонній сфері, світові ланцюги постачань.

ANNOTATION

Pospolita N., « Ukraine's Integration into the Global Market for Military-Industrial Complex Goods in the Context of a Full-Scale Invasion».

Qualification work for obtaining a bachelor's degree in the specialty 292 "International Economic Relations" under the educational program "International Economic Relations". - Odessa National Economic University. - Odessa, 2026.

The qualification work consists of three sections. The object of the study is the process of Ukraine's integration into the global market for military-industrial complex goods.

The paper examines the theoretical aspects of the functioning of the global market for military-industrial complex goods, outlines the role of the state and international organizations in regulating trade in these goods, and summarizes the factors influencing the development and functioning of the modern market for military-industrial complex goods.

Indicators of the state and dynamics of the global market for military-industrial complex goods were analyzed, the foreign trade in military-industrial complex goods before the full-scale war and at the current stage was analyzed, and the factors influencing Ukraine's integration into the global market for military-industrial complex goods were analyzed.

Prospects for Ukraine's further integration into the global military-industrial complex market in the context of a full-scale invasion are summarized, in particular through the establishment of joint ventures within the defense sector and the intensification of exports as a tool for integration into global defense-industrial supply chains.

Keywords: global market for military-industrial complex goods, integration of Ukraine, military-industrial complex, joint ventures in the defense sector, global supply chains.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
Розділ 1 Теоретико-методологічні основи функціонування світового ринку товарів військово-промислового комплексу	8
1.1. Поняття, структура та особливості сучасного ринку товарів військово-промислового комплексу	12
1.2. Роль держави та міжнародних організацій у регулюванні торгівлі товарів військово-промислового комплексу	19
1.3. Чинники, що впливають на розвиток та функціонування сучасного ринку товарів військово-промислового комплексу	29
Висновки до розділу 1	33
Розділ 2. Аналіз функціонування світового ринку товарів військово-промислового комплексу та позиції України	35
2.1. Аналіз основних гравців світового ринку товарів військово-промислового комплексу	35
2.2. Аналіз зовнішньої торгівлі товарами військово-промислового комплексу до повномасштабної війни та на сучасному етапі	45
2.3. Аналіз чинників впливу на інтеграцію України до світового ринку товарів військово-промислового комплексу	51
Висновки до розділу 2	62
Розділ 3 Перспективи подальшої інтеграції України до світового ринку товарів військово-промислового комплексу в умовах повномасштабного вторгнення	64
3.1. Перспективи залучення інвестиційних ресурсів та створення спільних підприємств у військово-промисловому комплексі	64
3.2. Локалізація іноземного виробництва в Україні та активізація експорту як інструменти інтеграції у світові ланцюги постачань товарів військово-промислового комплексу	74
Висновки до розділу 3	80
ВИСНОВКИ	82
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	87

ВСТУП

Актуальність кваліфікаційної роботи. Актуальність дослідження світового ринку озброєння та військової техніки (ОіВТ) підтверджується серйозними фундаментальними змінами, що відбуваються у сфері виробництва та експорту озброєння, а також в військово-промислових комплексах (ВПК) країн світу внаслідок посилення впливу глобальних проблем на розвиток сучасної світової економіки. Історично науковий інтерес до дослідження світового ринку ОіВТ то згасав, то знову зростав у міру загострення військово-політичних суперечностей між країнами. Слід, однак, зазначити, що цей ринок традиційно був досить специфічним об'єктом дослідження серед інших галузевих сегментів міжнародного бізнесу. Зокрема, традиційні фінансові ресурси не є ключовим фактором, що зумовлює експорт та імпорт ОіВТ, тоді як їх мотивами частіше виступають комплексні (зовнішні або внутрішні) виклики та загрози національній безпеці, розвиток власного ВПК країни на базі офсетних угод та ліцензійного виробництва, необхідність модернізації та заміни військових арсеналів, а також зміцнення коопераційних зв'язків з постачальниками.

На сучасному етапі розвитку світової економіки високого ступеня актуальності набули питання стабільного та сталого розвитку економічних відносин між країнами, особливо в умовах санкцій та кризового стану економіки. Даний контекст призводить до нового розуміння проблем регулювання окремих ринків, зокрема, світового ринку ОіВТ, розвиток якого в умовах посилення в сучасному світі геополітичних і військових конфліктів набуває особливого значення. У цьому контексті актуалізується необхідність комплексного дослідження економічного зростання та розвитку даного ринку.

Крім того, актуальність проблем, що досліджуються в роботі, значно зросла в останні роки внаслідок підвищення нестабільності товарних потоків у міжнародній торгівлі озброєнням, особливо після закінчення «холодної війни», коли військово-технічне співробітництво (ВТС) між країнами вийшло на новий етап свого розвитку. Сучасні конфлікти, ймовірно, призведуть у перспективі до формування нових

механізмів багатостороннього регулювання світового ринку ОіВТ, наприклад, у зв'язку з обмежувальною політикою США у сфері експорту технологій та масштабними режимами міжнародних економічних санкцій.

Україна, будучи експортером ОіВТ, тим не менш, стикається зі значними перешкодами, що обмежують її економічні інтереси на світовому ринку. Зовнішньоекономічні зв'язки країни в сучасних умовах повномасштабного вторгнення росії на територію України зазнають значних змін, що відбивається як на експортному потенціалі ВПК країни, так і на перспективах збереження та зміцнення позицій нашої країни на світовому ринку ОіВТ. У цьому контексті, зокрема, особливу роль відіграє оцінка можливостей і ризиків географічної переорієнтації міжнародного співробітництва українського ВПК у контексті зміни стратегічної конкуренції на світовому ринку ОіВТ.

Загалом, сучасні проблеми розвитку світового ринку ОіВТ, так само як і наявність низки значущих проблем у контексті інтеграції України як експортера озброєння та розвитку її ВТС із зарубіжними країнами, визначили актуальність теми даного дослідження. Функціонування міжнародного сегмента товарів військово-промислового комплексу перебуває у центрі уваги сучасної української наукової думки. Теоретико-методологічне підґрунтя та прикладні аспекти цього ринку ґрунтовно досліджено у науковому доробку таких фахівців, як І. Гонак [1], К. Ковальчук, І. Матюшенко [2], О. Коляда, С. Тригуб [3], а також у працях Р. Ботвінова, І. Бережнюка та Г. Богородицької [4]. Вищевикладене обумовило мету кваліфікаційної роботи, її предмет, об'єкт та завдання.

Мета і завдання кваліфікаційної роботи. Метою дослідження є на основі аналізу функціонування світового ринку товарів військово-промислового комплексу та позиції України розглянути перспективи подальшої інтеграції України до світового ринку товарів військово-промислового комплексу.

Для досягнення поставленої мети були визначені наступні **завдання**:

- дослідити поняття, структуру та особливості сучасного ринку товарів військово-промислового комплексу;

- дослідити роль держави та міжнародних організацій у регулюванні торгівлі товарів військово-промислового комплексу;
- узагальнити чинники, що впливають на розвиток та функціонування сучасного ринку товарів військово-промислового комплексу;
- проаналізувати основних гравців світового ринку товарів військово-промислового комплексу;
- проаналізувати зовнішню торгівлю товарами військово-промислового комплексу до повномасштабної війни та на сучасному етапі;
- провести аналіз чинників впливу на інтеграцію України до світового ринку товарів військово-промислового комплексу;
- визначити та запропонувати перспективи подальшої інтеграції України до світового ринку товарів військово-промислового комплексу.

Об'єктом дослідження є процес інтеграції України до світового ринку товарів військово-промислового комплексу.

Предметом дослідження є теоретичні основи та практичні рішення щодо перспектив подальшої інтеграції України до світового ринку товарів військово-промислового комплексу в умовах повномасштабного вторгнення.

Методи дослідження. Методологічною основою кваліфікаційної роботи є теоретичні положення економічної науки та праці вчених-економістів в галузі світового ринку товарів військово-промислового комплексу. При написанні роботи використано загальнонаукові та спеціальні методи: узагальнення, порівняльного, статистичного та економічного аналізу, SWOT-аналіз, PEST-аналіз. Робота здійснена з використанням офісного пакету MS Office: Microsoft Word та Microsoft Excel.

Інформаційна база дослідження. Для написання роботи проаналізовано монографічна та наукова література, Інтернет-джерела, статистична інформація Державної служби статистики України, Міністерства фінансів України та Стокгольмського міжнародного інституту дослідження проблем миру (Stockholm International Peace Research Institute, SIPRI).

Публікації та апробація результатів дослідження. За результатами виконання кваліфікаційної роботи опубліковано тези:

Посполіта Н. О. Структура та особливості сучасного світового ринку товарів військово-промислового комплексу. Збірник наукових робіт за підсумками студентської дистанційної науково-практичної конференції «Минуле. Сучасне. Майбутнє». Випуск 16. Одеса: ОНЕУ. 2026.

Посполіта Н. О., Уханова І.О. Аналіз чинників впливу на інтеграцію України до світового ринку товарів військово-промислового комплексу. Збірник наукових праць кафедри міжнародних економічних відносин ОНЕУ «Світова економіка та міжнародні економічні відносини». No. - Одеса: ОНЕУ, 2026, 135 с.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (63 найменування). Загальний обсяг роботи становить 93 сторінки. Основний зміст викладено на 86 сторінках. Робота містить 12 таблиць, 10 рисунків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СВІТОВОГО РИНКУ ТОВАРІВ ВІЙСЬКОВО-ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ

1.1. Поняття, структура та особливості сучасного ринку товарів військово-промислового комплексу

Військово-технічне співробітництво є визначальним складником зовнішньополітичного курсу держави. На межі XX-XXI століть, під впливом геополітичних та фінансово-економічних чинників, зазначена взаємодія набула стратегічного значення для світової спільноти. Це зумовлено трансформаційними процесами у системі міжнародних відносин, формуванням нових центрів впливу та розбудовою сучасних архітектур безпеки. Міжнародний товарний ринок становить сукупність сегментів, що мають різний ступінь впливу на світову економіку. При цьому ринок товарів військово-промислового комплексу (далі – ВПК) належить до категорії найбільш вагомих як за обсягами капіталообігу, так і за значенням для розвитку глобальної економічної системи. Даний ринок характеризується специфічними рисами та є сферою інтенсивної міждержавної конкуренції за отримання економічного прибутку, розширення клієнтської бази, а також за досягнення військово-технічної переваги та лідерства на міжнародній арені [1].

Еволюція засобів оборони відбувалася паралельно з розвитком людської цивілізації, проте формування повноцінного ринку товарів ВПК припадає на початок XX ст. Цей процес став можливим завдяки остаточному структуруванню оборонних секторів у провідних державах (зокрема військових відомств та спеціалізованих промислових підприємств), а також імплементації концепту «національна безпека» у зовнішньополітичні доктрини. Політична кон'юнктура початку минулого століття, що характеризувалася дестабілізацією регіональної безпеки, активізацією національно-визвольних рухів та загостренням суперечностей між провідними державами, стимулювала нарощування військового виробництва. Озброєння та

військова техніка є наукомістким і високовартісним товаром, реалізація якого забезпечує значну частку валютних надходжень до бюджетів країн-експортерів [2].

Поняття «військово-промисловий комплекс» (ВПК) було впроваджено у міжнародний політичний та науковий лексикон після його використання 34-м президентом США Д. Ейзенхауером у 1961 році. У світовій практиці для ідентифікації зазначеного сегмента економіки паралельно застосовуються терміни «ринок зброї» або «ринок озброєнь та військової техніки» (далі – ОіВТ). Ринок ОіВТ являє собою систему економічних відносин, що виникають у процесі купівлі-продажу продукції військового призначення, об'єктами якої є техніка, озброєння, спеціалізовані розробки, технології подвійного використання, а також послуги з їх сервісного обслуговування.

Структурно зазначений ринок поділяється на такі ключові сегменти [1]:

- звичайні озброєння (артилерійські системи, ракетні комплекси, авіаційна та бронетанкова техніка, стрілецька зброя, боєприпаси тощо);
- товари подвійного призначення (продукція, обладнання, програмне забезпечення або технології цивільного призначення, що можуть бути використані у військових цілях);
- післяпродажне (сервісне) обслуговування та модернізація техніки.

У вітчизняній нормативно-правовій базі та науковому обігу офіційно вживається термін «оборонно-промисловий комплекс» (ОПК). Згідно із Законом України «Про національну безпеку України» (ч. 1 ст. 1), ОПК визначається як сукупність органів державного управління, підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності, що провадять наукову, науково-технічну, інноваційну та виробничу діяльність у сфері розроблення, виготовлення, модернізації та утилізації виробів оборонного призначення. Функціонування елементів ОПК спрямоване на забезпечення обороноздатності та національної безпеки держави.

Процес еволюції глобального ринку озброєнь доцільно розділити на чотири ключові етапи [4] (Рис. 1.1):

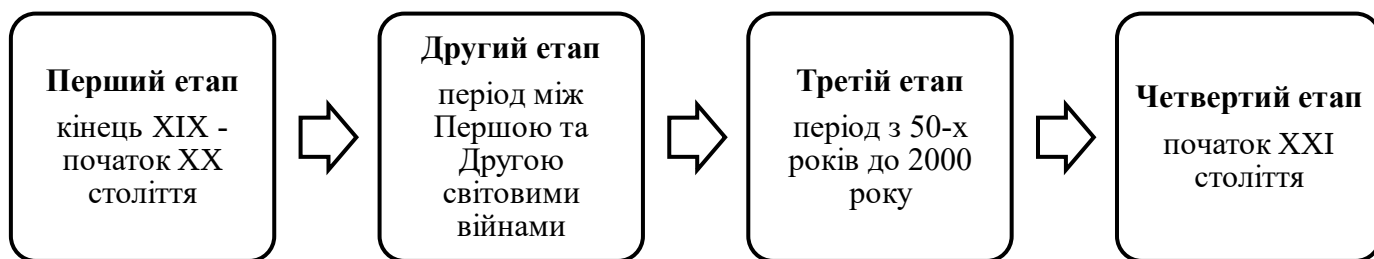

Рис. 1.1. Етапи еволюції глобального ринку озброєнь

Джерело: складено автором за даними [4].

Перший етап (кінець XIX – початок XX ст., до Першої світової війни) характеризувався закладенням засадничих принципів функціонування сучасних ОПК провідних країн-експортерів та формуванням інституційної структури світового ринку ОіВТ. У цей період здійснювалися розробка та випробування перших високовартісних зразків озброєння, освоювався масовий випуск окремих видів військової продукції. Державне інвестування спрямовувалося на розбудову виробничої інфраструктури та підготовку спеціалізованих кадрів, що зумовило поступове зростання значення військового сектору в національних економіках.

Незважаючи на відносно обмежені масштаби операцій у цей період, що спонукає частину дослідників пов'язувати виникнення повноцінного ринку ОіВТ виключно з наслідками Першої світової війни, саме на зазначеному етапі було сформовано концептуальні передумови для подальшого розвитку світової торгівлі озброєнням.

Другий етап розвитку ринку ОіВТ охоплює міжвоєнний період та характеризується інтенсивною мілітаризацією національних економік і системним формуванням оборонної індустрії. Специфікою цього етапу стала переорієнтація значної частини матеріальних ресурсів на потреби військового виробництва. У провідних державах було запроваджено спеціалізовані органи державного управління воєнною економікою, що сприяло розробці та масовому випуску технологічно складних і результативних зразків озброєння.

Станом на 1918 рік частка військового виробництва у загальному обсязі промислової продукції становила: у Франції – 75 %, у Великій Британії – 65 %, у США – 40 %. Значне зростання державних замовлень зумовило концентрацію оборонного виробництва у приватному секторі та становлення нових комерційних військово-промислових структур. Саме в цей період було закладено підвалини моделі, за якої приватний капітал посідає провідні позиції у забезпеченні збройних сил економічно розвинених країн.

Третій етап – 50-ті роки XX століття – 2000 рік. У цей період також діяло безліч чинників, що стимулювали процес розвитку виробництва озброєння та зростання обсягів його продажу. До таких чинників можна віднести «холодну війну», численні військові конфлікти в «гарячих точках», бурхливий розвиток науково-технічного прогресу. Остаточно ринок сформувався саме в 60-ті роки XX ст.

У період системного міждержавного протистояння в СРСР та США сформувалася модель «перманентної» воєнної економіки, що досягла піку свого розвитку у 1980-х роках. Основними чинниками розвитку галузі стали видатки на закупівлю ОіВТ, а також масштабне фінансування науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт (НДДКР). На цьому етапі стратегічний акцент було зміщено у бік якісного та технологічного вдосконалення систем озброєння, що базувалося на впровадженні наукомістких досягнень НТП. Відбулася трансформація галузевої структури військової промисловості: пріоритетного значення набули авіаційна, ракетно-космічна, атомна та радіоелектронна галузі, а також виробництво засобів телекомунікації.

Четвертий етап (початок XXI ст. – дотепер) характеризується трансформацією оборонних стратегій держав-виробників під впливом динаміки сучасних міжнародних відносин. Ключовими ознаками цього періоду є перегляд функціональної ролі військово-політичних союзів (зокрема НАТО), розробка та впровадження інноваційних високотехнологічних систем озброєння, а також інтенсифікація процесів транснаціональної консолідації та злиття провідних оборонних корпорацій [4].

Ринок ОіВТ охоплює кілька великих ринків (Рис. 1.2) [1]:

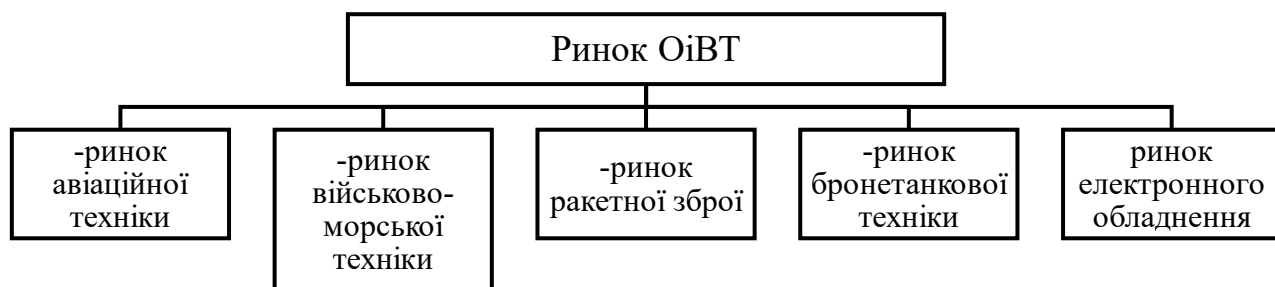

Рис. 1.2. Структура ринку ОіВТ.

Джерело: складено автором за даними [1].

Пріоритетним сегментом за обсягом операцій є ринок авіаційної техніки, частка якого становить близько 60 % сукупного світового попиту в секторі ОіВТ. Провідними суб'єктами господарювання у даному сегменті виступають такі транснаціональні корпорації, як «Lockheed Martin» (США), «Boeing» (США), «Northrop Grumman» (США), «DASA» (Німеччина), «BAE Systems» (Велика Британія), «Matra» (Франція) та «Saab» (Швеція) [1].

Вагоме місце в структурі ринку посідає сегмент військово-морської техніки (частка якого у ретроспективному періоді кінця ХХ ст. становила близько 15 % загального обсягу). Сучасна номенклатура продукції військово-морського призначення представлена авіаносцями, ескадреними міноносцями, фрегатами, мінно-тральними та десантними кораблями, підводними човнами (зокрема дизельними), а також бойовими й патрульними катерами. До ключових виробників у цьому секторі належать «BAE Systems Marine» (Велика Британія), «General Dynamics» (США), «Babcock Borsig» (Німеччина) та інші [1].

Сегмент бронетанкової техніки становить приблизно 15 % сукупного обсягу світового ринку ОіВТ. Історично розвиток даного напрямку розпочався з випуску перших серійних зразків (зокрема британського «Марк-1» у 1915 р.) та подальшої уніфікації концепцій застосування бронетехніки у системах озброєння в 1930-х роках. Провідними суб'єктами господарювання в цьому сегменті виступають корпорації «BAE Systems», «Rolls-Royce» (Велика Британія), «Daimler-Chrysler DS» (Німеччина) та «General Dynamics» (США) [2].

Ринок радіоелектронного обладнання військового призначення характеризується високою інтенсивністю технологічного вдосконалення. Даний сегмент насичений продукцією провідних транснаціональних корпорацій, серед яких «Loral», «Raytheon», «Litton», «Harris», «Texas Instruments» (США); «Dassault», «Sagem Group» (Франція); «GEC», «Racal Electronics» (Велика Британія) та «DASA», «Siemens» (Німеччина). На сучасному етапі спостерігається стійка тенденція до розширення ринку військової електроніки, що зумовлено процесами цифровізації сучасних засобів ведення бойових дій [2].

Сегмент ракетного озброєння та космічної техніки є одним із найбільш технологічно містких складників ринку ОіВТ. Після періоду зниження попиту на керовані ракети (КР) у 1990-х роках, на сучасному етапі спостерігається інтенсифікація програм розробки та модернізації ракетних систем у провідних країнах-виробниках. Ключовими суб'єктами господарювання в даному сегменті є транснаціональні корпорації «Lockheed Martin», «Boeing», «Raytheon» (США), «BAE Systems» (Велика Британія), «Thomson-CSF» (Франція) та «DASA» (Німеччина). Розвиток ракетних технологій, здатних забезпечувати транспортування значного корисного навантаження, став фундаментом для формування сучасних космічних транспортних систем. Це забезпечило необхідну технологічну базу для переходу від теоретичних розрахунків до практичної реалізації космічних програм та освоєння навколоземного простору [2].

З кінця ХХ ст. у структурі світового оборонного виробництва відбуваються суттєві трансформаційні зміни [3]:

1. У провідних країнах-виробниках ОіВТ спостерігається укрупнення промислових потужностей через механізми злиттів і поглинань (M&A). Прикладом є формування британської корпорації «BAE Systems» (шляхом інтеграції активів «British Aerospace» та «Marconi Electronic Systems»), яка посіла провідні позиції у світовому рейтингу, конкуруючи з американськими лідерами галузі - «Lockheed Martin» та «Boeing». Окрім того, характерним є перехід національних підприємств до статусу транснаціональних корпорацій (ТНК). Зокрема, французька компанія «Thomson-CSF» трансформувалася з державної структури у ТНК, суттєво

розширивши міжнародну присутність (понад третину персоналу задіяно за межами країни походження).

2. Активізуються зв'язки між оборонними підприємствами США та держав Західної Європи. Зокрема, корпорація «Thomson-CSF» (Франція) реалізує низку спільних проєктів із американською компанією «Raytheon» (США). Показовим є приклад «BAE Systems» (Велика Британія), обсяги постачання продукції якої для потреб Міністерства оборони США перевищують аналогічні показники на внутрішньому ринку Великої Британії.

3. Глобалізація військово-економічної сфери виражається у появі галузевих ТНК та системній консолідації оборонної промисловості у державах, що є ключовими суб'єктами світового ринку озброєнь та військової техніки.

Світовий ринок озброєнь характеризується специфічними ознаками, що суттєво відрізняють його від ринків продукції цивільного призначення. Ключова особливість експорту товарів ВПК полягає у формуванні стратегічної залежності країни-імпортера від країни-експортера. Це зумовлено необхідністю підтримання тривалих міждержавних зв'язків упродовж усього життєвого циклу військової продукції, що охоплює модернізацію систем, їх гарантійне та сервісне обслуговування, регулярне постачання комплектуючих і боєприпасів, а також підготовку спеціалізованого персоналу. Таким чином, військово-технічне співробітництво у сфері міжнародних передач ОіВТ зазвичай набуває довгострокового характеру.

Міжнародна торгівля продукцією ВПК традиційно виступає вагомим чинником науково-технологічного розвитку держав. Історичні промислові трансформації забезпечили підґрунтя для системного вдосконалення технологій озброєння. Показники ринку ОіВТ корелюють із рівнем напруженості у системі міжнародних відносин та потребами суб'єктів у забезпеченні національного суверенітету. Потенційна загроза застосування сили в міжнародній політиці зумовлює сталий попит на озброєння як на інструмент стримування та засіб гарантування територіальної цілісності держав.

Політичні чинники є визначальними у формуванні кон'юнктури ринку ОіВТ. Зокрема, регіональна дестабілізація, територіальні суперечності, міжблокове

протистояння та трансформація зовнішньополітичних пріоритетів безпосередньо впливають на динаміку попиту та пропозиції. Збройні конфлікти різного рівня інтенсивності виступають детермінантами нарощування національних оборонних бюджетів та інтенсифікації закупівель сучасних систем озброєння на глобальному рівні.

Своєю чергою, попит з боку держав-імпортерів продукції ВПК формується під впливом існуючих безпекових викликів, рівня національного доходу та цінової кон'юнктури ринку. Центральним аспектом державного стратегічного планування є оцінка економічної доцільності та технологічної ефективності різних моделей забезпечення збройних сил: розробки та виготовлення озброєння власними силами (імпортозаміщення), реалізації проєктів у межах міжнародної промислової кооперації, ліцензійного виробництва або прямого імпорту готових зразків [1].

Світовому ринку озброєнь притаманна низка специфічних рис, що визначають його функціонування (Рис. 1.3) [4]:

Рис. 1.3. Риси, що визначають функціонування світового ринку озброєнь.

Джерело: складено за [4].

- попит та пропозиція на глобальному ринку озброєнь визначаються сукупністю макроекономічних, геополітичних та безпекових чинників, а також рівнем інституційної зрілості політичних та економічних систем держав;
- посилення комерційної конкуренції зумовлює ефект стандартизації продукції. Це поступово нівелює унікальні відмінності між зразками техніки різних виробників у масових сегментах;
- регіональна нестабільність, територіальні суперечності та міжблокове суперництво виступають визначальними чинниками попиту, що зумовлює зростання оборонних асигнувань та трансформацію технологічних стандартів обігу ОіВТ;
- сучасний стан ринку характеризується дихотомією споживчих стратегій: розвинені держави орієнтуються на технологічну перевагу через закупівлю інноваційних систем, тоді як у сегментах традиційного озброєння пріоритетними залишаються цінові чинники;
- уніфікація міжнародних стандартів та скорочення інноваційних виробничих циклів зумовили ситуацію, за якої обсяги виробництва стабільно випереджають реальний попит, що загострює конкуренцію між глобальними експортерами;
- випереджаючі темпи зростання експортних операцій порівняно з внутрішнім споживанням свідчать про трансформацію оборонних комплексів у потужні експортні сектори національних економік;
- для держав із надлишковим промисловим потенціалом експорт є критичною умовою забезпечення рентабельності та окупності капіталомістких інвестицій у розробку новітньої мілітарної продукції;
- суттєві видатки на демілітаризацію та утилізацію техніки стимулюють держави до пільгового експорту або безоплатної передачі озброєння партнерам для мінімізації бюджетних витрат;
- формування стабільних каналів збуту та пролонгованого сервісного супроводу закріплюється через систему міждержавних договорів, що забезпечує прогнозованість поставок та оборонну стійкість імпортерів;
- у сучасних реаліях зафіксовано розрив між загальними макроекономічними показниками держав та їхньою реальною оборонною потужністю;

- транскордонний обіг ОіВТ та критичних технологій характеризується складністю реєстрації транзакцій та верифікації кінцевого використання продукції;
- використання інструментів ембарго Ради Безпеки ООН та режимів нерозповсюдження деформує глобальні ланцюги постачання, обмежуючи ринкові можливості окремих суб'єктів;
- спостерігається посилення вимог імпортерів до бойової ефективності, надійності та відповідності міжнародним екологічним і безпековим стандартам;
- глобальний ринок ОіВТ залишається державно-монополізованим із домінуванням обмеженого кола країн-лідерів у структурі світового експорту.

Обмежувальні чинники у сфері міжнародного обігу продукції військового призначення (Рис. 1.4) [4]:

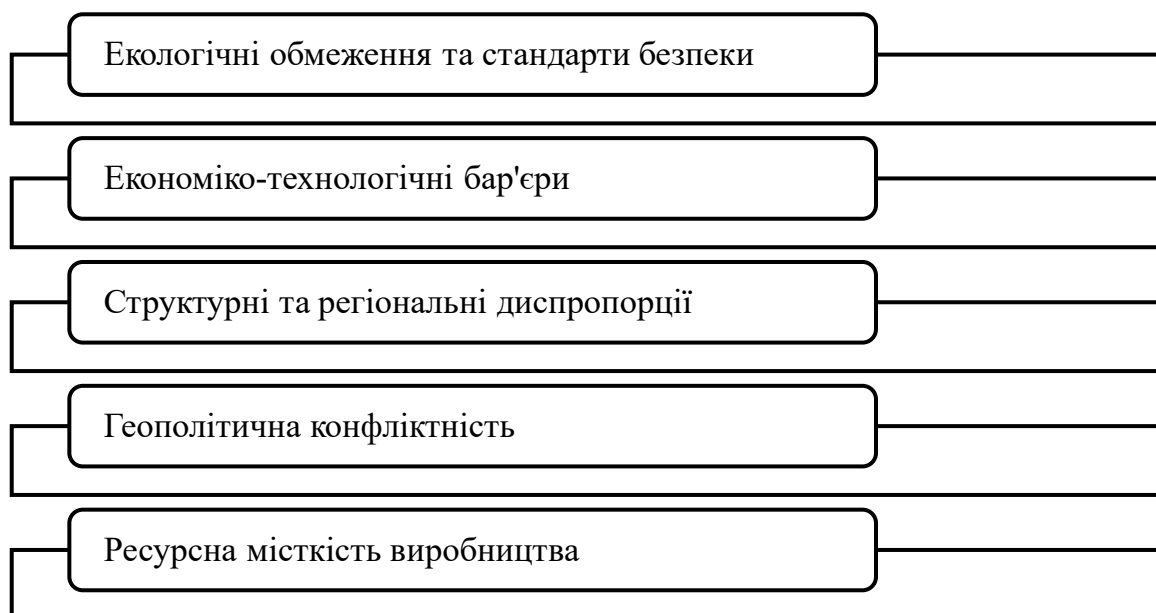

Рис. 1.4. Чинники, що обмежують міжнародний обіг продукції військового призначення

Джерело: складено автором за [4]

- екологічні обмеження та стандарти безпеки: регулювання граничних обсягів виробництва, інтенсивності експлуатації та регламентація процедур безпечної ліквідації військової продукції з метою мінімізації антропогенного впливу на довкілля;

- економіко-технологічні бар'єри: висока капіталомісткість та технологічна складність виробничих циклів, що обмежують можливості екстенсивного розширення галузевої інфраструктури та систем утилізації OiBT;
- структурні та регіональні диспропорції: суттєва нерівномірність у забезпеченні озброєнням окремих держав та географічних зон, що створює дисбаланс сил у системі міжнародної безпеки;
- геополітична конфліктність: десинхронізація зовнішньополітичних стратегій суб'єктів ринку, чиї дії часто суперечать принципам глобальної безпеки та вимогам економічної доцільності;
- ресурсна місткість виробництва: критично високі показники енерго- та сировинної місткості оборонної промисловості, що виступають природними лімітаторами для масштабування виробничих процесів.

Значущість світового ринку продукції оборонно-промислового комплексу не обмежується суто комерційними показниками та обсягами валютних надходжень. Міжнародна торгівля озброєнням виступає інструментом зовнішньополітичного впливу, що дозволяє країнам-експортерам реалізовувати стратегічні інтереси на міжнародній арені та здійснювати опосередкований вплив на політичний вектор держав-імпортерів. Зазначені чинники детермінують архітектуру сучасних геополітичних та геоekonomічних відносин, що характеризуються високою інтенсивністю взаємодії. Така динаміка зумовлена конвергенцією соціально-економічних, інформаційних, правових та безпекових стратегій, які впроваджуються ключовими акторами та міждержавними об'єднаннями для забезпечення національних пріоритетів.

Специфікою міжнародної торгівлі продукцією ВПК є жорстка регламентація, що суттєво перевищує рівень контролю в інших сегментах світової торгівлі. Державна підтримка національних виробників поєднується з пріоритетністю безпекових цілей, що актуалізує необхідність міжнародної координації, реалізація якої ускладнена розбіжністю стратегічних інтересів суб'єктів ринку.

1.2. Роль держави та міжнародних організацій у регулюванні торгівлі товарів військово-промислового комплексу

Характерною ознакою сучасного етапу є інтенсифікація військово-промислового співробітництва в межах євроатлантичних структур із залученням позарегіональних партнерів. Зокрема, розробка авіаційних систем нового покоління в межах програми Global Combat Air Programme (GCAP) здійснюється Великою Британією та Італією за участю Японії. Паралельно формуються багатосторонні механізми обміну критичними технологіями з партнерами НАТО, зокрема з Австралією та Республікою Корея. Важливим етапом у цьому напрямі стало набуття Республікою Корея статусу країни-партнера в Організації НАТО з питань науки і технологій (NATO Science and Technology Organization) у березні 2025 року [5].

Пріоритетним завданням сучасних систем експортного контролю є запобігання проліферації зброї масового знищення (ЗМЗ) та засобів її доставки. Реалізація цієї стратегії забезпечується шляхом впровадження жорсткого державного нагляду за міжнародними передачами товарів військового призначення та продукції подвійного використання, що можуть бути задіяні в терористичній діяльності або створенні засобів ураження. Більшість провідних держав орієнтуються на уніфіковані міжнародні норми та рекомендації, що регламентують обіг як конвенційного озброєння, так і високотехнологічних розробок подвійного призначення. Ключову роль у формуванні глобальної політики нерозповсюдження відіграють міжнародні режими експортного контролю, основними інституціями серед яких виступають [6]:

- Реєстр звичайних озброєнь ООН.
- Вассенаарська домовленість (ВД) фокусується на звичайних озброєннях та стратегічних технологіях.
- Договір про нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯЗ).
- Група ядерних постачальників (ГЯП) та Комітет Цангера (КЦ) контролюють ядерні матеріали та обладнання.
- Австралійська група (АГ) опікується питаннями нерозповсюдження хімічної та біологічної зброї.

- Режим контролю за ракетними технологіями (РКРТ) обмежує розповсюдження безпілотних систем та ракет, здатних нести ЗМУ.
- Європейський кодекс поведінки щодо експорту озброєння.

Норми зазначених міжнародних інституцій та їхні контрольні списки імплементовані в національне законодавство України. Пріоритетними нормативно-правовими актами, що регламентують процеси державного експортного контролю, виступають [6]:

- 1) Постанова Кабінету Міністрів України № 1807 від 20.11.2003 р., яка затверджує Порядок здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення (включаючи відповідний Список товарів).
- 2) Постанова Кабінету Міністрів України № 86 від 28.01.2004 р., що встановлює процедури державного контролю за міжнародними передачами товарів подвійного використання (на основі Єдиного списку товарів подвійного використання).

Реєстр звичайних озброєнь ООН (UN Register of Conventional Arms – UNROCA) становить міжнародну систему забезпечення прозорості, засновану в 1992 році. В межах функціонування Реєстру держави здійснюють добровільне надання відомостей про експорт, імпорт, обсяги виробництва та наявні запаси звичайних озброєнь. Метою діяльності даного інструменту є запобігання надмірному накопиченню озброєнь, зміцнення взаємної довіри, мінімізація загрози збройних конфліктів, а також підвищення прозорості у сфері оборонних закупівель і забезпечення міжнародної безпеки. Класифікація об'єктів обліку в Реєстрі здійснюється за сімома категоріями: бойові танки, бойові броньовані машини, артилерійські системи великого калібру, бойові літаки, ударні гелікоптери, військові кораблі, а також ракети та ракетні установки. Звітність публікується щорічно і є відкритою для держав-членів ООН. Функціонування Реєстру сприяє моніторингу легітимного обігу озброєнь та зниженню ризиків їх неконтрольованої проліферації [7].

Вассенаарська домовленість (ВД) є багатостороннім режимом експортного контролю, створеним з метою координації політики держав щодо обігу звичайних озброєнь та товарів і технологій подвійного використання. Функціонування Режиму було ініційовано 19 грудня 1995 року за результатами зустрічі представників 28

держав. ВД виступає першою глобальною ініціативою, що консолідувала під егідою єдиного механізму нагляду як військову техніку, так і критичні технології цивільного призначення, які потенційно можуть бути застосовані в оборонній сфері [8]. Інституційний розвиток організації супроводжувався поступовим розширенням її суб'єктного складу: у квітні 1996 року до ініціативи приєдналися Аргентина, Республіка Корея та Румунія, а в липні того ж року статус держав-засновників набули Україна та Болгарія.

До фундаментальних завдань Вассенаарської домовленості належать [8]:

- зміцнення міжнародної та регіональної безпеки, тобто підтримка глобальної стабільності шляхом здійснення контролю за міжнародними передачами озброєнь.
- забезпечення прозорості операцій за рахунок підвищення рівня відкритості та підзвітності в угодах із товарами військового та подвійного призначення.
- превенція безпекових загроз, наприклад недопущення накопичення надмірного військового потенціалу в зонах конфліктів або в державах, чия політика загрожує міжнародній стабільності.

У межах виконання статутних зобов'язань країни-учасниці здійснюють періодичне (двічі на рік) надання звітності щодо фактичних поставок або офіційних відмов у видачі експортних дозволів суб'єктам, які не є членами ВД. Основним механізмом реалізації контрольних функцій є застосування деталізованих списків товарів військового призначення та продукції подвійного використання. Станом на 2026 рік суб'єктний склад Вассенаарської домовленості охоплює 42 держави, що закріплює її статус провідного багатостороннього регулятора у сфері міжнародного експортного контролю.

Договір про нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯЗ), відкритий для підписання у 1968 році, визначає правові засади сучасної архітектури міжнародної безпеки. Відповідно до його положень, статус держав, що володіють ядерною зброєю, офіційно закріплено за США, Великою Британією, Францією, Китаєм та Російською Федерацією (як правонаступницею СРСР). Фундаментальний принцип Договору полягає у зобов'язанні держав-учасниць не поширювати ядерне озброєння та

технології його створення. Держави, що не володіють ядерною зброєю, зобов'язуються не приймати, не виробляти та не набувати її іншим шляхом, а також погоджуються на застосування гарантій МАГАТЕ щодо всієї мирної ядерної діяльності. Україна приєдналася до ДНЯЗ у 1994 році як держава, що не володіє ядерною зброєю. У 1995 році на Конференції з розгляду та продовження дії Договору було ухвалено рішення про його безстроковий характер.

Для забезпечення практичної реалізації норм ДНЯЗ функціонують два багатосторонні режими експортного контролю: Комітет Цанггера (КЦ) та Група ядерних постачальників (ГЯП). Група ядерних постачальників (ГЯП), заснована у 1974 році (активізація діяльності відбулася у 1978 році) провідними державами-експортерами, є об'єднанням країн, що дотримуються уніфікованих регламентів та технічних критеріїв експорту товарів ядерного та подвійного призначення. Пріоритетним завданням Групи є запобігання використанню цивільних ядерних технологій для створення засобів ураження. Керівні принципи ГЯП імplementовані в нормативну базу МАГАТЕ (документи серії INFCIRC/254). Контрольні списки ГЯП включають матеріали, обладнання та технології, що мають критичне значення для ядерного паливного циклу. Станом на 2026 рік суб'єктний склад Групи налічує 48 держав, що визначає її роль як одного з ключових інструментів глобального експортного контролю [9].

Комітет Цанггера (КЦ) був заснований у 1974 році як результат узгодження процедур тлумачення статті III.2 Договору про нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯЗ). Попри неформальний статус, Комітет відіграє провідну роль у визначенні переліку матеріалів та обладнання, що підлягають особливому контролю. Україна бере участь у роботі КЦ з 1996 року. Основним доробком Комітету є розробка так званого «вихідного переліку» (Trigger list). Це список товарів, міжнародна передача яких вимагає обов'язкової процедури перевірки та експортного нагляду з боку національних систем контролю. Взаємодія ГЯП та Комітету Цанггера дозволила сформувати єдиний реєстр критичних технологій та досягти міжнародного консенсусу щодо правил їх передачі, що сприяє зниженню ризиків проліферації ядерних технологій [10].

Режим контролю за ракетними технологіями (РКРТ) засновано у 1987 році за ініціативи країн «Великої сімки» (США, Франції, Великої Британії, Італії, Німеччини, Канади та Японії). Режим функціонує як неформальна домовленість, закріплена шляхом обміну дипломатичними нотами між країнами-партнерами. Пріоритетним завданням РКРТ є стримування розповсюдження балістичних ракет, здатних нести ядерні боєзаряди, а також безпілотних засобів доставки зброї масового знищення (ЗМЗ). У 1992 році сферу компетенції Режиму було розширено: учасники включили до списків контролю ракети та безпілотні літальні апарати (БПЛА), спроможні транспортувати не лише ядерні, а й хімічні та біологічні агенти. Україна розпочала імплементацію процедур експортного контролю згідно зі стандартами РКРТ у 1995 році, а офіційне членство в організації отримала у 1998 році [11].

В основі діяльності Режиму лежить узгоджений перелік обладнання та технологій подвійного призначення. Контрольні списки поділені на категорії залежно від рівня чутливості продукції [11]:

- найсуворіша категорія охоплює готові ракетні комплекси, БПЛА та виробничі потужності для їх виготовлення. Щодо цієї категорії діє принцип «презумпції відмови» - експорт зазвичай відхиляється, а виняткові випадки потребують тривалих багатосторонніх консультацій;
- особливому нагляду підлягають системи, спроможні доставляти корисне навантаження вагою понад 500 кг на дистанцію понад 300 км;
- контроль поширюється на специфічні вузли та матеріали, необхідні для створення засобів доставки з дальністю польоту понад 300 км.

Станом на 2026 рік учасниками РКРТ є 35 держав. Шляхом регулярних консультацій та оновлення технічних регламентів вони забезпечують стабільність у сфері обігу ракетно-космічних технологій.

Австралійська група (АГ) – це багатосторонній неформальний режим експортного контролю, заснований у 1985 році як інструмент запобігання проліферації хімічної та біологічної зброї. Діяльність об'єднання спрямована на гармонізацію національних систем експортного контролю країн-учасниць з метою недопущення використання товарів та технологій цивільного призначення у

програмах створення засобів масового ураження. Режим функціонує на основі узгоджених Керівних принципів та контрольних списків, до яких належать [12]:

- хімічні прекурсори: речовини, що є критичними компонентами для синтезу бойових отруйних засобів;
- біологічні агенти: мікроорганізми та токсини;
- обладнання подвійного призначення: технічне технологічні лінії та устаткування, що можуть бути застосовані як у цивільній промисловості, так і для виробництва хімічної чи біологічної зброї.

Держави-учасниці беруть на себе політичні зобов'язання забезпечувати жорсткий державний нагляд за міжнародними передачами зазначеної продукції. Україна імплементувала норми АГ у національне правове поле у 1997 році, а у квітні 2005 року набула статусу повноправного члена. Станом на 2026 рік суб'єктний склад Групи налічує 42 держави та Європейську Комісію, що підтверджує інституційну стійкість цього безпекового режиму [12].

Європейський кодекс поведінки щодо експорту озброєння, прийнятий 8 червня 1998 року, запровадив систему критеріїв для оцінки ризиків під час здійснення міжнародних передач звичайних озброєнь. У 2008 році Кодекс було трансформовано у юридично обов'язкову Загальну позицію 2008/944/ОВПБ. Основними критеріями оцінки експортних операцій виступають [13]:

- дотримання міжнародних зобов'язань, відповідність експорту чинним ембарго ООН, ОБСЄ та ЄС;
- повага до прав людини, оцінка ризику використання ОіВТ для внутрішніх репресій у країні призначення;
- внутрішня ситуація в країні, недопущення поставок, що можуть спровокувати або загострити збройні конфлікти;
- регіональна стабільність, аналіз імовірності негативного впливу експорту на баланс сил у регіоні;
- національна безпека членів ЄС, врахування безпекових інтересів союзників;
- міжнародне право та тероризм, оцінка політики країни-покупця щодо дотримання міжнародних зобов'язань та боротьби з тероризмом;

- ризик реекспорту та диверсії, верифікація кінцевого користувача для запобігання несанкціонованій передачі зброї третім сторонам;
- економічна місткість одержувача, оцінка відповідності закупівлі оборонним потребам та економічним можливостям країни.

Зазначені критерії є обов'язковими для застосування всіма державами-членами ЄС при видачі експортних ліцензій, що забезпечує єдиний підхід до регулювання ринку озброєнь у межах об'єднання [13].

Таким чином, можна надати узагальнення основних регулюючих документів та норм (Таблиця 1.1).

Таблиця 1.1

Основні регулюючі документи та норми

№	Назва документу / норми	Характеристика	Рік заснування (приєднання України)
1	Реєстр звичайних озброєнь ООН (UNROCA)	Прозорість операцій зі звичайними озброєннями (7 категорій: танки, авіація, ракети тощо).	1992
2	Вассенаарська домовленість (ВД)	Багатосторонній режим експортного контролю за звичайними озброєннями, а також товарами та технологіями подвійного використання.	1995 (1996)
3	Договір про нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯЗ)	Фундаментальний міжнародний акт, спрямований на запобігання розширенню кола держав, що володіють ядерною зброєю.	1968 (1994)
4	Група ядерних постачальників (ГЯП)	Об'єднання держав-постачальників, що регулюють експорт ядерних матеріалів, обладнання та технологій регулювання експорту.	1978
5	Комітет Цангера (КЦ)	Визначення «вихідного переліку» (Trigger list) ядерних матеріалів та обладнання для перевірки.	1974 (1996)
6	Австралійська група (АГ)	Режим, діяльність якого спрямована на недопущення проліферації	1985 (2005)

		хімічної та біологічної зброї.	
7	Режим контролю за ракетними технологіями (РКРТ)	Міжнародний механізм обмеження розповсюдження засобів доставки зброї масового знищення (ЗМЗ).	1987 (1998)
8	Європейський кодекс поведінки щодо експорту озброєння (Загальна позиція ЄС)	Спільні стандарти країн ЄС щодо контролю за експортом військових товарів та технологій	1998 / 2008
9	Постанова Кабінету Міністрів України № 1807 від 20.11.2003 р.	Державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення.	2003
10	Постанова Кабінету Міністрів України № 86 від 28.01.2004 р.	Порядок державного нагляду за обігом товарів подвійного використання.	2004

Джерело: складено за автором [6,7,8,9,10,11,12,13].

Сучасна динаміка міжнародних відносин вказує на певні обмеження ефективності існуючих режимів експортного контролю. Проте регламентація ринку ОіВТ залишається критично важливою умовою забезпечення глобальної безпеки, оскільки ігнорування встановлених норм створює системні ризики для стабільності світової спільноти.

З метою забезпечення довгострокових конкурентних переваг та підвищення економічної ефективності національних оборонно-промислових комплексів, країни-експортери застосовують такі стратегічні інструменти впливу [14]:

- пропозиція продукції за цінами, нижчими від середньоринкових, що дозволяє збільшити частку ринку та створює економічні бар'єри для розвитку власних виробничих потужностей країнами-імпортерами;
- розширення виробничих циклів (виготовлення боєприпасів, комплектуючих) та надання послуг із технічного супроводу протягом усього життєвого циклу експортованої продукції забезпечує стаке зростання зайнятості в країні-виробнику;
- укладання оборонних домовленостей сприяє переорієнтації державних замовлень імпортера на продукцію країн-партнерів. Зокрема, інтеграційні процеси

України та її зближення з Північноатлантичним альянсом зумовлюють перехід на стандарти НАТО у виробництві товарів подвійного призначення. Розширення співпраці з країнами Західної Європи, США та Австралією супроводжується закономірною диверсифікацією військово-технічного співробітництва та скороченням кооперації з пострадянськими державами;

- надання пільгових кредитів, безвідсоткових позик або здійснення безоплатних поставок у межах програм міжнародної допомоги. Це підтверджується досвідом надання Україні засобів оборонного призначення в межах міждержавного стратегічного партнерства;

- створення інституційних та економічних стимулів для міграції спеціалістів оборонної та технологічної галузей із країн-імпортерів до держав-експортерів з метою посилення власного науково-технічного потенціалу.

Таким чином, експорт озброєнь виступає системним інструментом впливу на зовнішньополітичний та економічний курс держав-замовників, виступаючи одночасно стимулом для проведення структурних реформ та модернізації їхніх національних господарств.

На початку 2020-х років військово-промисловий комплекс (ВПК) США та країн Європи зазнав суттєвої трансформації під впливом комплексу геополітичних та макроекономічних чинників. Наслідки пандемії COVID-19, тривала воєнна агресія проти України, посилення конкуренції в Азійсько-Тихоокеанському регіоні та загострення ситуації на Близькому Сході зумовили перегляд оборонних пріоритетів. Питання безпеки набуло статусу домінуючого вектора державної політики, що призвело до інтенсифікації інвестицій у національні оборонні галузі. На тлі актуалізації потенційних загроз лідери західних держав зосередилися на нарощуванні бюджетних видатків, розробці критичних технологій (зокрема гіперзвукових систем та рішень у сфері кібербезпеки) та розширенні виробничих потужностей. При цьому стратегічні підходи різняться: США прагнуть зберегти глобальне технологічне лідерство, Велика Британія посилює двосторонню кооперацію з Вашингтоном, Франція фокусується на стратегічній автономії, а Німеччина та Італія активізують участь у багатосторонніх європейських консорціумах. Реалізація цих планів

стикається з обмеженнями, зумовленими дефіцитом ресурсів, браком висококваліфікованих кадрів та розбіжностями у пріоритетах бюджетного регулювання [15].

Керівництво США здійснило суттєву корекцію стратегій національної безпеки. Якщо до 2022 року зовнішньополітичний курс базувався на принципах зміцнення національного суверенітету в межах доктрини «America First», то з початком повномасштабної війни в Україні адміністрація Джо Байдена запровадила концепцію «інтегрованого стримування» (Integrated Deterrence). Даний підхід передбачає консолідоване використання військових, дипломатичних та технологічних ресурсів для підтримання глобального лідерства та стримування геополітичних опонентів. Розвиток ВПК визначено пріоритетним завданням для забезпечення силового та технологічного домінування [16]. Разом з тим, наявна бюрократична система державних закупівель створює перешкоди для оперативного забезпечення збройних сил. У відповідь на ці виклики уряд США впроваджує заходи з оптимізації оборонного сектору, опираючись на аналіз досвіду сучасних збройних конфліктів для корекції планів розвитку національного ВПК.

Паралельно з США, європейські держави реалізують комплекс заходів із підвищення військово-технічного потенціалу. Визначальним чинником тут виступає переоцінка безпекового середовища в Європі та визнання імовірності виникнення масштабного воєнного конфлікту. Це призвело до оновлення доктринальних документів, зростання оборонних асигнувань та інтенсифікації військового виробництва. Велика Британія змістила акцент від концепції «Global Britain» до зміцнення оборонної стійкості. Програмні документи 2021 та 2023 років зафіксували курс на посилення національної безпеки та досягнення статусу технологічної держави у відповідь на системні виклики глобального характеру [17]. Німеччина у 2022 році проголосила парадигму «зміни епох» (Zeitenwende), що передбачає модернізацію Бундесверу через створення спеціального фонду обсягом 100 млрд євро. У межах цієї політики національний ВПК отримав статус стратегічного державного ресурсу [17]. Франція, зберігаючи традиційну орієнтацію на автономний розвиток оборонної промисловості, адаптувала свої стратегічні настанови відповідно до потреб

посилення загальноєвропейської безпеки. Італія: у розробці перспективних зразків озброєнь робить ставку на міжнародну промислову кооперацію, виступаючи одним із провідних отримувачів фінансування в межах Європейського оборонного фонду (European Defence Fund) [18].

Кооперація між союзними державами у сфері розробки та серійного виробництва ОіВТ є домінуючою тенденцією у військово-технічній політиці розвинених країн. Найбільш ефективно така взаємодія реалізується в межах існуючих військово-політичних альянсів. Для держав-членів НАТО практика формування міжнародних консорціумів для створення високотехнологічних систем озброєння є усталеним елементом функціонування оборонно-промислових комплексів упродовж тривалого ретроспективного періоду. Повномасштабна збройна агресія росії проти України зумовила подальшу інтенсифікацію цих інтеграційних процесів, що проявляється у поглибленні технологічного обміну та консолідації виробничих потужностей країн-партнерів.

1.3. Чинники, що впливають на розвиток та функціонування сучасного ринку товарів військово-промислового комплексу

Аналітичне дослідження ринку ОіВТ характеризується високим ступенем складності через багатоаспектність детермінант, що визначають його кон'юнктуру та динаміку. Чинники, що зумовлюють розвиток і стабільність оборонно-промислового комплексу, класифікуються на внутрішні (ендогенні) та зовнішні (екзогенні) відповідно до характеру їхнього впливу на систему.

До основних чинників відносяться (Рис. 1.5):

Рис. 1.5. Класифікація основних чинників ринку ОіВТ

Джерело: складено за даними [19].

Зовнішні чинники. Такі формати, як НАТО та програми постійного структурованого співробітництва Європейського союзу (PESCO) визначають напрями розвитку військово-технічної політики країн-учасниць, сприяють уніфікації стандартів озброєнь та забезпечують сумісність систем та засобів.

В умовах розрядки міжнародної напруженості та курсу на роззброєння, обумовленого розпуском Організації Варшавського договору та розпадом СРСР, для низки держав зміст повноцінної військової промисловості став обтяжливим, у зв'язку з чим багато європейських країн відмовилися від власного виробництва та пішли шляхом закупівлі американської зброї та розвитку міжнародної кооперації при розробці ОВТ. Проте війна в Україні виявило суттєві недоліки такого підходу. По-перше, незважаючи на готовність надавати підтримку Україні в необхідних обсягах, реальні можливості європейських союзників виявилися набагато скромнішими. З'ясувалося, що стратегічних запасів озброєнь та боєприпасів недостатньо для забезпечення інтенсивних бойових дій, а можливості ВПК з нарощування військового

виробництва – обмежені. По-друге, різко зріс попит на зброю, якою американський ВПК не може забезпечити своїх партнерів у повному обсязі. Це призвело до тренду на зниження європейської залежності від постачання ОіВТ із США, одним із проявів якого є розробка озброєнь, що не містять американських комплектуючих, – так званих систем "ITAR-free" (International Traffic in Arms Regulations). По-третє, виявилися проблеми, пов'язані з доступом до високотехнологічних компонентів, мікродіодів та спеціалізованих матеріалів, що змушує Європейські країни знижувати залежність від зовнішніх поставок [19].

Зміна політичного курсу адміністрації США (зокрема під час президентства Д. Трампа) актуалізувала дискусії щодо надійності американських гарантій безпеки для європейських членів НАТО. Прагматичний підхід Вашингтона, що ґрунтується на вимогах суворого дотримання фінансових зобов'язань (витрати на оборону на рівні не менше 2% від ВВП), змушує європейських лідерів, насамперед Францію та Німеччину, зміщувати акцент на формування власної системи колективної оборони та підвищення стратегічної самостійності в межах європейського оборонного ринку .

Внутрішні чинники надають системний вплив на військово-промисловий комплекс.

Так, США, Великобританія та Франція демонструють високий рівень політичної підтримки розвитку їхньої військової промисловості. При цьому Німеччина та Італія стикаються із деякими внутрішніми обмеженнями – суспільним скепсисом, бюджетними рамками та інституційною інерцією, що ускладнює реалізацію національних програм розвитку військового виробництва [19].

Важливу роль розвитку ВПК грає нормативно-правова база, визначальна порядок здійснення оборонних закупівель, експортного контролю та стандартизації. Сполучені Штати вибудували розгалужену систему нагляду, яка охоплює як загальний Федеральний регламент закупівель (FAR), так і профільні правила, що діють виключно в оборонній галузі. Великобританія підтримує гнучкість у закупівлі та залучає малий бізнес. Франція реалізує політику підтримки вітчизняного виробника. Німеччина виступає за гармонізацію європейських правил закупівлі, прагнучи підвищити ефективність спільних проектів. Італія бере активну участь у

розробці загальноєвропейської нормативної бази в рамках ініціатив ЄС, таких як Європейська оборонна промислова стратегія [20].

Критичним елементом стійкості ВПК є технологічна та виробнича база. Наявність сучасної науково-виробничої бази дозволяє країнам масштабувати випускати продукцію, адаптуватися до нових загроз і брати участь у глобальних коопераційних проектах. США стикаються з проблемами зношеності інфраструктури, а їхні європейські партнери мають обмежені можливості щодо номенклатури випуску продукції військового призначення [21].

Окремої уваги потребує кадровий потенціал військової промисловості. Незважаючи на інвестиції та інші заходи підтримки ВПК, кадрова проблема в західних країнах залишається однією з найгостріших, обмежуючи темпи реалізації високотехнологічних програм. На даний момент відзначається нестача кваліфікованих інженерів, фахівців з ІІ, кібербезпеки та робототехніки [21].

Нарешті, стійкий доступ до ресурсів – як сировинним, і технологічним – є стратегічне умова розвитку ВПК. Залежність від постачання рідкісноземельних елементів та критичних компонентів з геополітично нестабільних регіонів потребує диверсифікації постачальників та розвитку національних виробництв. США та ЄС розробляють внутрішні ланцюжки поставок та створюють стратегічні запаси. Німеччина та Великобританія інвестують у заміщення дефіцитних компонентів, модернізацію логістичних систем та розвиток переробних виробництв [21].

Незважаючи на зусилля міжнародних інституцій, зокрема ООН, спрямовані на обмеження проліферації озброєнь, висока інтенсивність глобальної конкуренції стимулює диверсифікацію логістичних шляхів та розвиток альтернативних моделей постачання. У середньостроковій перспективі трансформація світового ринку озброєнь визначатиметься дією таких чинників [22]:

- впровадження проривних технологій, таких як розвиток квантових обчислень та систем спрямованої енергії трансформуватиме архітектуру безпеки та структуру ринкової пропозиції;

- інтеграція принципів сталого розвитку в оборонний сектор, що передбачає впровадження енергоефективних технологій та мінімізація екологічного впливу виробничих і експлуатаційних циклів ОіВТ;
- кумулятивний вплив глобальних викликів, куди входять геополітичне протистояння, кліматичні зміни та макроекономічна нестабільність безпосередньо детермінуватимуть динаміку попиту та кон'юнктуру ринку;
- консолідація виробничих потужностей, а саме формування транснаціональних консорціумів та стратегічних партнерств як ключова стратегія підтримання конкурентоспроможності в умовах високої ринкової концентрації.

Зрештою, конкуренція на ринку ОіВТ залишатиметься визначальним складником міжнародної політики та економіки. Подальша еволюція галузі залежатиме від рівня адаптивності суб'єктів господарювання та спроможності держав оперативно реагувати на динамічні трансформації глобального безпекового середовища.

Висновки до Розділу I

У результаті проведеного дослідження теоретичних засад та практичних аспектів функціонування світового ринку озброєнь визначено ключові тенденції, що детермінують його сучасну динаміку та вектори подальшого розвитку.

Пріоритетним напрямом розвитку галузі є інтенсифікація науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт (НДДКР). Значні фінансові та інтелектуальні ресурси концентруються на створенні систем озброєнь нового покоління, зокрема рішень із використанням штучного інтелекту, гіперзвукових технологій, автономних бойових платформ та інструментів кібербезпеки. Це свідчить про трансформацію ринку в бік високотехнологічної наукомісткої продукції.

Характерною ознакою сучасного етапу є активізація військово-промислового співробітництва в межах євроатлантичних структур із залученням позарегіональних стратегічних партнерів. Формування багатосторонніх консорціумів стає базовою моделлю для розробки високовартісних систем ОіВТ, що дозволяє державам розподіляти фінансові ризики та обмінюватися критичними технологіями.

Трансформація глобального ринку озброєнь відбувається під впливом ескалації збройних конфліктів, переформатування існуючих безпекових альянсів та виникнення нових політичних об'єднань. Геополітичне протистояння виступає основним чинником зростання попиту на продукцію ВПК, стимулюючи держави до нарощування оборонних асигнувань.

Міжнародне право та режими експортного контролю залишаються ключовими інструментами обмеження проліферації зброї масового знищення. Водночас застосування цільових економічних санкцій та зміна нормативно-правової бази (зокрема в межах ЄС та НАТО) суттєво коригують географію торговельних потоків та умови міждержавної взаємодії на ринку.

Таким чином, сучасний світовий ринок продукції військового призначення є складною ієрархічною системою, розвиток якої визначається синергією технологічного прогресу, політичної стратегії та жорсткої конкуренції за лідерство в глобальному безпековому просторі.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ФУНКЦІОНУВАННЯ СВІТОВОГО РИНКУ ТОВАРІВ ВІЙСЬКОВО-ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ ТА ПОЗИЦІЇ УКРАЇНИ

2.1 Аналіз основних гравців світового ринку товарів військово-промислового комплексу

Світова торгівля зброєю базується на взаємодії обмеженого кола країн-виробників та широкого кола країн-споживачів. Пропозиція на ринку монополізована невеликою кількістю розвинених держав, що володіють критичними технологіями, тоді як основний обсяг замовлень (попит) генерується країнами, що розвиваються, внаслідок потреби у переозброєнні та відсутності власного масштабного виробництва.

Найбільші міжнародні виробники військової продукції за версією Стокгольмського міжнародного інституту дослідження проблем миру (SIPRI) станом на 2024 рік [23]:

1. Lockheed Martin (США): літальні апарати, електроніка, кораблі, ракети;
2. RTX (США): ракетні комплекси;
3. Northrop Grumman (США): артилерія, електроніка, кораблі, ракети;
4. BAE Systems (Велика Британія): артилерія, літальні апарати, електроніка, ракети;
5. General Dynamics (США): літальні апарати, електроніка, кораблі, військові транспортні засоби;
6. Boeing (США): літальні апарати, електроніка, кораблі, ракети.

Технологічно розвинені держави також виступають активними споживачами цієї продукції, де роль головного замовника для забезпечення потреб національних збройних сил відіграє держава. Зазвичай кожен виробник володіє певними відносними перевагами у виготовленні конкретних категорій ОіВТ. Таким чином, провідні країни-виробники одночасно генерують як пропозицію, так і попит на певні види воєнних товарів. При цьому лише чотири держави – США, РФ, Велика Британія

та Франція – забезпечують повний цикл виробництва всіх типів озброєнь, включно з ядерним компонентом.

Аж до завершення 1980-х років Радянський Союз утримував першість у сегменті виготовлення та реалізації озброєння і військової техніки. У період «холодної війни» в СРСР було сформовано надмірно масштабовану структуру військово-промислового комплексу, яка акумулювала 38% загальносвітових поставок відповідної продукції. Військово-промислові підприємства Радянського Союзу становили основу індустріального потенціалу держави. У повоєнну епоху жодна з провідних країн світу не мала настільки глибокого проникнення ВПК в усі суспільні сфери та економічні процеси, як це спостерігалось в СРСР. Радянський Союз виступав ключовим донором оборонних видатків як для власних потреб, так і для потреб країн-учасниць Варшавського договору, які, за винятком Чехословаччини, не володіли власними потужними виробничими базами у військовій галузі. Розпад СРСР зумовив деструкцію його оборонно-промислової бази, що призвело до витіснення РФ із провідних ролей на ринку озброєнь. Роль основного експортера протягом десятиліття, починаючи з 90-х років, перейшла до Сполучених Штатів, чия частка у загальному обсязі світових постачань ОіВТ сягала приблизно 50% [30].

Сучасна товарна номенклатура міжнародного ринку озброєнь свідчить про наявність таких закономірностей у розподілі виробничих сил між країнами [30]:

1. Вузькопрофільна орієнтація, що передбачає жорстку спеціалізацію країни на випуску окремих категорій озброєнь.
2. Мультисекторальна спеціалізація, за якої провідні гравці ринку успішно розвивають виробництво та експорт одразу кількох стратегічних видів військової продукції:
 - Великобританія спеціалізується на виробництві двигунів, артилерії та авіації;
 - Італія – засоби виявлення, артилерія, бронетехніка, авіація, кораблі;
 - Іспанія – засоби виявлення, датчики, ракети, бронетехніка, зенітно-ракетна система, авіація;
 - США – система ППО, кораблі, датчики, ракети, двигуни, бронетехніка, зенітно-ракетна система, авіація;

- росія – ракети, двигуни, бронетехніка, зенітно-ракетні системи, авіація;
- Ізраїль – засоби виявлення, системи ППО, ракети, двигуни, артилерія;
- Китай – системи ППО, кораблі, датчики, ракети, бронетехніка, зенітно-ракетна система,
- Німеччина – засоби виявлення, кораблі, датчики, двигуни, артилерія, бронетехніка;
- Південна Корея – кораблі, артилерія;
- Франція – засоби виявлення, системи ППО, кораблі, датчики, ракети, двигуни.

3. Визначальним аспектом є гостра конкуренція на світовій арені виробництва зброї, що набула трансконтинентального масштабу. Це суперництво виявляється не лише у протистоянні окремих держав-експортерів, а й у системній боротьбі між великими геополітичними центрами впливу.

Якщо розглядати окремі сегменти, то слід відзначити, що Євразійський ринок, який за своєю місткістю та інвестиційною привабливістю посідає третю сходинку після Близького Сходу та АТР, з кінця 1980-х років характеризується вираженою низхідною динамікою. Усунення чинника «радянської загрози» дозволило європейським урядам розглядати мінімізацію оборонних видатків як ефективний інструмент подолання бюджетного дефіциту. Водночас на континенті зростає підтримка ініціатив щодо розбудови консолідованого оборонно-промислового сектору, який був би технологічно та фінансово автономним від Сполучених Штатів.

Сполучені Штати та Північноатлантичний альянс позиціонують оборонно-промисловий комплекс як фундаментальний інструмент забезпечення стратегічної стабільності та технологічної переваги. Основні зусилля держав зосереджені на глибокій модернізації наявних арсеналів, розробці проривних технологій та суттєвому розширенні виробничого базису. Зокрема, ключові члени ЄС – Франція та Німеччина, а також Велика Британія – активно нарощують темпи виготовлення артилерійських систем, броньованої техніки, засобів ППО, безпілотних комплексів та широкої номенклатури боєприпасів [31].

Особлива увага приділяється забезпеченню стійкості логістичних мереж. Спостерігається зміна парадигми: перехід від моделі «точно в строк» до стратегії «на

випадок потреби» (Just-in-Case), що передбачає акумуляцію стратегічних резервів сировини, підготовку кадрового потенціалу та підтримку дублюючих виробничих потужностей. Зокрема, США стимулюють розвиток внутрішнього циклу видобутку рідкоземельних елементів, а Європейський Союз впровадив нормативні акти для локалізації видобутку та переробки критичних ресурсів. Ці ініціативи мають на меті мінімізувати вразливість перед ненадійними контрагентами та посилити промисловий суверенітет [31].

Однією з ключових тенденцій стало суттєве посилення ролі науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт (НДДКР). Масштабні інвестиції спрямовуються на розробку інтелектуальних систем озброєння, гіперзвукових технологій, автономних бойових одиниць, а також засобів кібербезпеки та радіоелектронної боротьби. Беззаперечним лідером у цій сфері залишаються США, чиї річні видатки на оборонні НДДКР перевищують 130 млрд дол. США. Паралельно з цим, такі держави, як Велика Британія, Німеччина, Франція та Італія, активно фінансують національні технологічні проєкти та долучаються до багатосторонніх ініціатив, зокрема в межах Європейського оборонного фонду [31].

Прикметною рисою сучасного етапу є інтенсифікація воєнно-технічної кооперації в межах євроатлантичних структур із активним залученням позарегіональних союзників. Зокрема, розробка авіаційних систем наступної генерації у межах програми GCAP (Global Combat Air Programme) реалізується спільними зусиллями Великої Британії, Італії та Японії. Паралельно розвиваються механізми технологічного обміну з ключовими партнерами НАТО, такими як Австралія та Республіка Корея. Важливим етапом поглиблення цієї взаємодії став офіційний вступ Південної Кореї до Організації НАТО з науки і технологій (NATO STO) у статусі країни-партнера 1 березня 2025 року [30].

На початку 2000 – х років світовий ринок зброї демонстрував помірне, але стабільне зростання. Після закінчення холодної війни та скорочення військових бюджетів у 1990 – х, початок нового тисячоліття ознаменувався новими викликами безпеці – боротьбою з міжнародним тероризмом, що стимулювало попит на озброєння.

Згідно з даними SIPRI, обсяг міжнародних передач основних видів звичайних озброєнь у період 2010 – 2020 рр. зріс приблизно на 15-20% порівняно з попереднім десятиліттям. Протягом цього часу провідні позиції незмінно утримували ключова п'ятірка експортерів: США (близько 33-37%), росія (близько 20-25%), Франція, Німеччина та Китай [26].

Основна частка світового експорту припадала на:

- авіаційну техніку – літаки та вертольоти – понад 40% загального обсягу;
- військово – морську техніку та броньовані машини;
- високоточну зброю та системи ППО.

Основними імпортерами виступали країни Азії та Океанії – Індія, Китай, Південна Корея, та країни Близького Сходу – Саудівська Аравія, ОАЕ. Це було пов'язано з регіональними конфліктами та модернізацією армій.

У другій половині 2010 – х років почали виділятися країни – постачальники альтернативної технологічної зброї:

- Туреччина з сегментом БПЛА,
- Південна Корея з бронетехнікою та САУ,
- Ізраїль – радіоелектронна боротьба та системи ПРО.

Роль росії почала поступово знижуватись через тиск санкцій та посилення конкуренції з боку США та Франції. Початок повномасштабного вторгнення в Україну у 2022 році змінило динаміку світового ринку озброєнь. З відносно стабільного концентрованого у 2000 році ринок озброєнь трансформувався у високо динамічну систему з новими центрами виробництва та домінування технологій швидкого реагування. Це змусило багато країн Європи та провідні держави Азії (зокрема Японію, Китай та Індію) суттєво збільшити фінансування армії. Світові військові витрати у 2023 році досягли історичного максимуму у 2,4 трлн доларів США. Через нездатність забезпечити поставки та підсанкційність росія стрімко виходить з ринку зброї. Натомість Франція вперше вийшла на друге місце у світі за обсягами експорту. Змістився акцент з дорогих довгострокових проєктів на масове виробництво артилерійських боєприпасів, FPV – дронів та мобільних систем ППО.

Європа стала регіоном з найбільш динамічним зростанням імпорту зброї за останні роки – 94%.

Відзначимо, що на тлі посилення геополітичної напруги та дедалі гострішого стратегічного суперництва, у 2024 році глобальні оборонні витрати встановили новий рекорд. За даними Стокгольмського інституту SIPRI, вони сягнули 2,718 трлн дол. США, що на 9,4% перевищує показники 2003 року. Особливо відчутним стало зростання військових бюджетів у Західній Європі – на 16%, чого не спостерігалось з моменту завершення холодної війни. Варто зазначити, що світові видатки на оборону стабільно ростуть уже вісім років поспіль. [26] Розглянемо динаміку витрат за період 2022-2023 та 2014-2023 (Таблиця 2.1).

Таблиця 2.1

Топ-20 країн світу за обсягом оборонних витрат у 2022–2023 роках

Позиція		Країна	Витрати в 2023 р., млрд. дол. США	Динаміка витрат, % за період		Оборонні витрати по відношенню до ВВП країни, %		Частка країни у загальносвітових оборонних витратах, %
2023 р.	2022 р.			2022- 2023 рр.	2014- 2023 рр.	2023 р.	2014 р.	
1	1	США	916	2,3	9,9	3,4	3,7	37
2	2	Китай	296	6,0	60	1,7	1,7	12
3	3	Росія	109	24	57	5,9	4,1	4,5
4	4	Індія	83,6	4,2	44	2,4	2,5	3,4
5	5	Саудівська Аравія	75,8	4,3	-18	7,1	11	3,1
6	6	Велика Британія	74,9	7,9	14	2,3	2,2	3,1
7	7	Німеччина	66,8	9,0	48	1,5	1,1	2,7
8	11	Україна	64,8	51	1272	37	3,0	2,7
9	8	Франція	61,3	6,5	21	2,1	1,9	2,5
10	9	Японія	50,2	11	31	1,2	1,0	2,1
11	10	Південна Корея	47,9	1,1	34	2,8	2,5	2,0
12	12	Італія	35,5	-5,9	31	1,6	1,3	1,5
13	13	Австралія	32,3	-1,5	34	1,9	1,8	1,3
14	19	Польща	31,6	75	181	3,8	1,9	1,3
15	15	Ізраїль	27,5	24	44	5,3	5,6	1,1
16	14	Канада	27,2	6,6	49	1,3	1,0	1,1
17	17	Іспанія	23,7	9,8	4,2	1,5	1,3	1,0
18	16	Бразилія	22,9	3,1	-12	1,1	1,3	0,9
19	28	Алжир	18,3	76	59	8,2	5,5	0,7
20	21	Нідерланди	16,6	14	56	1,5	1,2	0,7

Джерело: складено за [26]

Глобальний ринок ОіВТ у 2024 році згенерував 679 млрд доларів доходу для ста найбільших виробників, забезпечивши приріст у 5,9% відносно 2023 року. Загалом за останнє десятиліття (2015–2024 рр.) спостерігається стійка динаміка нарощування прибутків у цьому секторі, яка в підсумку склала 26%. Показники глобальної торгівлі зброєю у 2024 році не просто перевищили результати минулих періодів, а й сягнули абсолютного максимуму за весь час ведення моніторингу фахівцями SIPRI. Подібна висхідна динаміка зумовлена активізацією попиту в багатьох куточках світу, що передусім спровоковано повномасштабною російською агресією проти України. Підтвердженням цього є наступні факти:

За результатами 2024 року акціонерне товариство «Українська оборонна промисловість» змогло піднятися на 52-гу сходинку в рейтингу Топ-100 провідних світових виробників зброї. Відповідні дані Стокгольмський інститут SIPRI представив у грудні 2025 року. Для порівняння: у попередньому звіті за 2023 рік компанія займала 57-ме місце. Фінансові результати Укроборонпрому також суттєво покращилися: річний дохід склав 3 млрд доларів, що на 41% більше, ніж роком раніше. За темпами росту Укроборонпром займає 10-те місце серед світових виробників зброї та 4-те серед європейських виробників: Czechoslovak Group (Чехія) – 193%, SpaceX (США) – 103%, Mitsubishi Electric Corp. (Японія) – 87%, Diehl (Німеччина) – 53%, Rheinmetall (Німеччина) – 47%, Hyundai Rotem (Південна Корея) – 45%, United Launch Alliance (США) – 45%, NEC Corp. (Японія) – 43%, Hanwha Group (Південна Корея) – 42%, JSC Ukrainian Defense Industry (Україна) – 41% [23].

Загалом Топ-5 найбільших світових виробників зброї складають такі компанії [23]:

- Lockheed Martin Corp. (США) – 64,65 млрд доларів
- RTX (США) – 43,6 млрд доларів
- Northrop Grumman Corp. (США) – 37,85 млрд доларів
- BAE Systems (Велика Британія) – 33,79 млрд доларів
- General Dynamics Corp. (США) – 33,63 млрд доларів.

Чотири німецькі оборонні гіганти, що входять до першої сотні світових лідерів, у 2024 році продемонстрували зростання доходів на 36%. Зокрема, стійкий попит на

продукцію компанії «Diehl» був продиктований потребами захисту України. У межах пакетів військової допомоги від Німеччини підприємство забезпечило постачання сучасних наземних комплексів ППО. Крім того, укладання масштабної рамкової угоди на виробництво 155-мм артилерійських снарядів для Бундесверу стало історично найбільшим боєприпасним контрактом в історії компанії. Німецький промисловий гігант «Rheinmetall» за підсумками 2024 року зафіксував стрімке зростання доходів в оборонному сегменті на 47%. Така динаміка зумовлена колосальним попитом на броньовану техніку та боєприпаси, що виник на тлі війни в Україні. Примітно, що частка виручки компанії, отриманої безпосередньо від українських контрактів, у 2024 році продемонструвала двократне збільшення, сягнувши позначки в 1,4 млрд доларів [22].

Абсолютним лідером за темпами річного зростання доходів серед ста найбільших виробників світу стала чеська компанія Czechoslovak Group, чії показники злетіли на 193%. Такий стрімкий успіх значною мірою зумовлений запуском «Чеської ініціативи з боєприпасів» – масштабного урядового проєкту, спрямованого на забезпечення України артилерійськими снарядами. У результаті за підсумками 2024 року понад 51% всієї оборонної виручки холдингу було сформовано саме завдяки замовленням, пов'язаним із українським напрямком [30].

Обсяг оборонних асигнувань США характеризується стійкою тенденцією до зростання, що зумовлено стратегічною спрямованістю зовнішньополітичного курсу та пріоритетністю завдань із забезпечення національної безпеки. У структурі оборонного бюджету основними категоріями видатків є [22]:

- технологічне оновлення парку озброєнь та техніки (OіBT),
- утримання кадрового складу армії,
- науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи (НДДКР),
- розвиток міжнародної співпраці у сфері безпеки.

Суттєві обсяги бюджетного фінансування інвестуються безпосередньо у вітчизняний оборонно-промисловий комплекс, де головними отримувачами контрактів залишаються світові гіганти: Lockheed Martin, General Dynamics, RTX та Northrop Grumman.

Оборонні видатки США беззаперечно лідирують у глобальному заліку та демонструють стабільну висхідну динаміку: від 849,8 млрд доларів у 2005 році до вражаючої відмітки в 1 трлн доларів у 2026 році. Хоча Сполучені Штати впевнено утримують статус провідного світового експортера озброєнь із ринковою часткою близько 40%, оборонний сектор країни стикається із серйозними викликами. Серед ключових перепон для подальшого розвитку варто виділити [23]:

- вичерпання стратегічних резервів озброєнь і військової техніки (OіBT),
- залежність від іноземних постачальників комплектуючих,
- сповільнення темпів розвитку та модернізації суднобудівної галузі,
- дефіцит кваліфікованих кадрів на виробництвах,
- складність масштабування виробничих ліній.

Оборонний бюджет Сполученого Королівства характеризується планомірним нарощуванням: якщо у 2020 році видатки становили 45,6 млрд фунтів стерлінгів (58,5 млрд дол. США), то до 2024 року вони зросли до 56,9 млрд фунтів стерлінгів (68,3 млрд дол. США). Пріоритетні фінансові потоки спрямовуються на такі напрями [47]:

- технологічне оновлення парку озброєнь,
- проведення НДДКР,
- забезпечення поточної операційної діяльності,
- утримання особового складу,
- стратегічна допомога союзникам у межах глобальної безпеки.

Паралельно зі збільшенням внутрішніх витрат спостерігається стрімка експансія британського ОПК на зовнішні ринки. Ключовим вектором збуту залишається європейський регіон, на який у 2023 році припало 46% від загального обсягу експорту військової продукції. Разом з тим, Лондон активно диверсифікує географію постачань, нарощуючи присутність у Близькосхідному та Азійсько-Тихоокеанському регіонах. Згідно з урядовими звітами, війна в Україні стала потужним каталізатором для британського експорту, який фактично подвоївся: з 7,1 млрд фунтів стерлінгів (8,7 млрд дол. США) у 2020 році до рекордних 14,5 млрд фунтів стерлінгів (17,8 млрд дол. США) за підсумками 2023 року [48].

Німеччина. демонструють сталу висхідну динаміку: якщо у 2020 році обсяг фінансування становив 45,6 млрд євро (50,6 млрд дол. США), то до 2024 року він зріс до 52 млрд євро (56,6 млрд дол. США). Пріоритетними векторами розподілу коштів є [49]:

- системне оновлення та закупівля новітніх зразків озброєнь,
- активізація науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт (НДДКР),
- професійна підготовка особового складу,
- надання стратегічної підтримки державам-союзникам.

Для Німеччини 2023 рік позначився встановленням історичного рекорду в експорті озброєнь та військової техніки, обсяг якого сягнув 8,76 млрд євро (9,5 млрд дол. США). Будучи одним із п'яти найбільших світових постачальників зброї, країна активно диверсифікує напрями військово-технічного партнерства, де пріоритетними векторами збуту виступають Україна, країни Близького Сходу та Азійсько-Тихоокеанський регіон [49].

Оборонні витрати Франції характеризуються стабільно висхідним трендом: якщо у 2020 році вони становили 44,1 млрд євро (49,9 млрд дол. США), то до 2024 року зросли до 54,9 млрд євро (60,4 млрд дол. США). Примітно, що на законодавчому рівні закріплено подальше збільшення військового бюджету темпами по 3 млрд євро щорічно до 2030 року. Ключовими векторами фінансування визначено [50]:

- приведення оборонних можливостей у відповідність до критеріїв НАТО,
- масштабне технологічне оновлення армії, зокрема у таких критичних сегментах, як кіберзахист, розвиток безпілотних комплексів та засобів радіоелектронної боротьби (РЕБ).

Ключовими споживачами французької оборонної продукції залишаються Індія, Катар та Єгипет. Попри певне скорочення обсягів нових замовлень у 2023 році (до 8,2 млрд євро), Париж продовжує реалізацію важливих контрактів з Україною, Індонезією та Саудівською Аравією [50].

Оборонні видатки Італії демонструють помірну, але стабільну тенденцію до збільшення: з 21,17 млрд євро (23,71 млрд дол. США) у 2020 році до 28 млрд євро (30,52 млрд дол. США) у 2024-му. Попри зростання абсолютних показників, рівень

фінансування сектору безпеки відносно ВВП усе ще не відповідає нормативам НАТО. Хоча влада декларує намір досягти цільового рівня у 2%, це питання викликає гострі дискусії в суспільстві та фінансових колах через побоювання, що мілітаризація бюджету призведе до скорочення соціальних та економічних програм. Протягом 2020–2024 років Італія продемонструвала вражаючу динаміку нарощування експортного потенціалу в оборонній сфері. Порівняно з попереднім п'ятирічним періодом (2015–2019 рр.), обсяги продажів італійського озброєння за кордон підскочили на 138%. Якщо раніше географія експорту була зосереджена переважно на країнах Близького Сходу, то з кінця 2022 року вагомим вектором діяльності стали масштабні постачання ОіВТ в Україну [51].

Домінування демократій у сфері оборонних асигнувань виступає конструктивним фактором, оскільки нарощування потужностей економічно розвиненими країнами сприяє зміцненню глобального безпекового архітектурного каркаса. Це, своєю чергою, гарантує стабільність ринків, стимулює зростання світового ВВП та виступає драйвером наукових інновацій. Натомість, посилення військового потенціалу авторитарних режимів (таких як РФ чи КНДР) дестабілізує міжнародну політику та економіку, призводить до падіння рівня добробуту через необхідність інших держав збільшувати інертні військові витрати, та провокує тотальну мілітаризацію суспільства.

2.2 Аналіз зовнішньої торгівлі товарами військово-промислового комплексу до повномасштабної війни та на сучасному етапі

Стабільне лідерство обмеженого кола країн у світовому експорті озброєнь зумовлене недостатнім потенціалом менших держав для розбудови власного виробничого циклу. Це пояснюється як слабкістю національних індустріальних баз, так і високими технологічними порогами входу в галузь. Попри це, значна кількість країн спрямовує зусилля на здобуття оборонної самодостатності через освоєння вузькоспеціалізованих сегментів ринку (зокрема, досвід Ізраїлю у розробці безпілотних авіаційних систем). Суттєвим каталізатором цього процесу стала

практика ліцензійного виготовлення продукції у співпраці з провідними експортерами. Яскравим прикладом є Китай, який, зберігаючи залежність від імпорту, зумів на базі ліцензій створити потужний конкурентоспроможний ОПК і увійти до числа світових лідерів експорту. Подібну траєкторію успіху наразі демонструє також Індія.

Аналіз структури та векторів попиту на ОіВТ свідчить про суттєву трансформацію географії світового імпорту протягом останніх десятиліть. Якщо наприкінці 1980-х років першість за обсягами закупівель військової техніки належала країнам Близького та Середнього Сходу, то з 1995 року спостерігається поступове зміщення центру активності до Азійсько-Тихоокеанського регіону (АТР). Подальший розвиток азійських ринків визначається двома стратегічними детермінантами: стабільно високою економічною динамікою та активізацією низки локальних конфліктів у регіоні. Згідно зі статистикою SIPRI, закупівлі ОіВТ здійснюють 170 держав світу, проте лише п'ять із них – Індія, Саудівська Аравія, Катар, Україна та Пакистан – акумулюють 35% загальносвітового імпорту. Це вказує на те, що сегмент імпорту є значно менш концентрованим порівняно з експортом. Така ринкова асиметрія свідчить про суворий контроль над глобальними поставками з боку обмеженого кола ключових гравців, а також про високу інтенсивність потреб в озброєнні у більшості країн світу [25].

Динаміка закупівель озброєння у період 2019-2023 рр. порівняно з 2014-2018 рр. виявила суттєвий географічний дисбаланс: обсяги імпорту ОіВТ європейськими країнами підскочили на 94% (Таблиця 2.2), тоді як загальносвітовий показник експорту продемонстрував незначне падіння на 3,3%.

Таблиця 2.2

Зміна частки окремих регіонів у світовому імпорті ОіВТ (%)

Регіон	2014-2018 рр.	2019-2023 рр.
Азія та Океанія	41	37
Близький Схід	33	30
Європа	11	21
Америка	5,9	5,7
Африка	8,8	4,3

Джерело: складено за [25].

Характерною рисою цього періоду стало те, що переважна більшість (9 із 10) провідних світових імпортерів була зосереджена в Азії та на Близькому Сході. Водночас Україна посіла четверту сходинку в глобальному рейтингу покупців зброї, суттєво диверсифікувавши джерела постачання – протягом 2022–2023 рр. військова допомога та закупівлі надходили від понад 30 держав (Таблиця 2.3, 2.4).

Таблиця 2.3

Основні імпортери ОіВТ у світі у 2019–2023 рр.

№	Країна-імпортер	Частка країни в глобальному імпорті ОіВТ, %		Зміни в 2019-2023 рр. порівняно з 2014-2018 рр., %
		2019-2023 рр.	2014-2018 рр.	
1	Індія	9,8	9,1	4,7
2	Саудівська Аравія	8,4	11	-28
3	Катар	7,6	1,5	396
4	Україна	4,9	0,1	6633
5	Пакистан	4,3	29	43
6	Японія	4,1	1,5	155
7	Єгипет	4,0	5,3	-26
8	Австралія	3,7	4,6	-21
9	Південна Корея	3,1	2,8	6,5
10	Китай	2,9	4,9	-44
11	США	2,8	1,6	67
12	Кувейт	2,7	1,0	169
13	Велика Британія	2,4	1,6	41
14	ОАЕ	2,4	3,3	-31
15	Ізраїль	2,1	2,0	5,1
16	Нідерланди	1,9	0,2	751
17	Туреччина	1,6	2,2	-29
18	Норвегія	1,6	0,8	92
19	Польща	1,6	0,4	253
20	Сінгапур	1,5	1,3	17
21	Алжир	1,1	4,8	-77
22	Філіппіни	1,0	0,5	105
23	Індонезія	1,0	2,4	-60
24	Італія	0,9	1,4	-37
25	Греція	0,9	0,9	-4,2

Джерело: складено за [26].

Таблиця 2.4

№	Країни-імпортери	Основні постачальники для цієї країни та їхня частка у сукупному імпорті ОіВТ цієї країни, 2019-2023 рр., %	Частка трьох постачальників
---	------------------	---	-----------------------------

								в імпорті ОіВТ країни
1	Індія	Росія	36	Франція	33	США	13	82,0
2	Саудівська Аравія	США	75	Франція	7,6	Іспанія	7,0	89,6
3	Катар	США	45	Франція	25	Італія	15	85,0
4	Україна	США	39	Німеччина	14	Польща	13	66,0
5	Пакистан	Китай	82	Швеція	4,0	Туреччина	3,8	89,8
6	Японія	США	97	Велика Британія	1,8	Німеччина	0,4	99,2
7	Єгипет	Німеччина	27	Італія	22	Росія	20	69,0
8	Австралія	США	80	Іспанія	15	Швейцарія	2,3	97,3
9	Південна Корея	США	72	Німеччина	15	Франція	9,3	96,3
10	Китай	Росія	77	Франція	13	Україна	8,2	98,2
11	США	Велика Британія	25	Нідерланди	12	Франція	10	47,0
12	Кувейт	США	70	Італія	20	Франція	8,6	98,6
13	Велика Британія	США	89	Південна Корея	4,0	Ізраїль	2,7	95,7
14	ОАЕ	США	57	Туреччина	9,9	Франція	9,2	76,1
15	Ізраїль	США	69	Німеччина	30	Італія	0,9	99,9
16	Нідерланди	США	99	Фінляндія	0,6	Німеччина	0,4	100,0
17	Туреччина	Іспанія	31	Італія	23	Росія	15	69
18	Норвегія	США	89	Південна Корея	4,8	Італія	3,6	97,4
19	Польща	США	45	Південна Корея	34	Велика Британія	4,4	83,4
20	Сінгапур	Німеччина	32	Франція	27	США	26	85,0
21	Алжир	Росія	48	Німеччина	15	Китай	14	77,0
22	Філіппіни	Південна Корея	37	Ізраїль	28	США	14	79,0
23	Індонезія	США	27	Південна Корея	18	Франція	17	62,0
24	Італія	США	95	Німеччина	1,8	Франція	1,4	98,2
25	Греція	Франція	58	США	21	Велика Британія	11	90

Джерело: складено за [26]

Група ключових виробників, які є основними експортерами, представлена США, Францією, Росією, Китаєм, Німеччиною, Італією та Британією. На сучасному етапі американські поставки зросли на 17%, тоді як російські – суттєво скоротилися. Франція, завдяки рекордному приросту у 47%, змістила конкурентів і закріпилася на другому місці серед найбільших світових постачальників зброї (Таблиця. 2.5, 2.6).

Таблиця 2.5

Основні експортери ОіВТ у світі у 2019–2023 рр.

№	Країна-експортер	Частка країни в глобальному експорті ОіВТ, %		Зміни у 2019-2023 рр. порівняно з 2014-2018 рр., %
		2019-2023 рр.	2014-2018 рр.	
1	США	42	34	17
2	Франція	11	7,2	47
3	Росія	11	21	-53
4	Китай	5,8	5,9	-5,3
5	Німеччина	5,6	6,3	-14
6	Італія	4,3	2,2	86
7	Велика Британія	3,7	4,1	-14
8	Іспанія	2,7	2,7	-3,3
9	Ізраїль	2,4	3,1	-25
10	Південна Корея	2,0	1,7	12
11	Туреччина	1,6	0,7	106
12	Нідерланди	1,2	2,2	-46
13	Швеція	0,8	0,7	15
14	Польща	0,7	0,1	1138
15	Канада	0,6	0,5	20
16	Австралія	0,6	0,3	88
17	Швейцарія	0,5	1,0	-47
18	Україна	0,4	1,4	-73
19	Норвегія	0,4	0,4	-16
20	ОАЕ	0,3	0,4	-24
21	ПАР	0,3	0,3	3,0
22	Бельгія	0,3	0,05	430
23	Білорусь	0,2	0,4	-34
24	Бразилія	0,2	0,2	-3,5
25	Іран	0,2	0,1	276

Джерело: складено за [26]

Таблиця 2.6

№	Країна-експортер	Ключові отримувачі експорту даної країни та їхня частка в сукупному експорті ОіВТ цієї країни, 2019-2023 рр., %						Частка трьох отримувачів в експорті ОіВТ країни
1	США	Саудівська Аравія	15	Японія	9,5	Катар	8,2	32,7
2	Франція	Індія	29	Катар	17	Єгипет	6,4	52,4
3	Росія	Індія	34	Китай	21	Єгипет	7,5	62,5
4	Китай	Пакистан	61	Бангладеш	11	Таїланд	6,0	78,0
5	Німеччина	Єгипет	20	Україна	12	Ізраїль	12	44,0
6	Італія	Катар	27	Єгипет	21	Кувейт	13	61,0
7	Велика Британія	Катар	23	США	20	Україна	8,5	51,5
8	Іспанія	Саудівська Аравія	21	Австралія	20	Туреччина	18	59,0

9	Ізраїль	Індія	37	Філіппіни	12	США	8,7	57,7
10	Південна Корея	Польща	27	Філіппіни	19	Індія	15	61,0
11	Туреччина	ОАЕ	15	Катар	13	Пакистан	11	39,0
12	Нідерланди	США	28	Мексика	12	Пакистан	8,6	48,6
13	Швеція	Бразилія	22	США	20	Пакистан	20	62,0
14	Польща	Україна	96	Швеція	2,1	Індія	0,6	98,7
15	Канада	Саудівська Аравія	37	Україна	22	ОАЕ	15	74,0
16	Австралія	Канада	32	Чилі	28	США	11	71,0
17	Швейцарія	Данія	17	Іспанія	16	Австралія	16	49,0
18	Україна	Китай	59	Саудівська Аравія	12	Індія	11	82,0
19	Норвегія	США	26	Україна	20	Литва	9,9	55,9
20	ОАЕ	Йорданія	33	Єгипет	26	Алжир	10	69,0
21	ПАР	США	24	ОАЕ	23	Індія	13	60,0
22	Бельгія	Саудівська Аравія	38	Канада	25	Пакистан	22	85,0
23	Білорусь	В'єтнам	30	Сербія	22	Уганда	17	69,0
24	Бразилія	Франція	28	Нігерія	16	Португалія	16	60,0
25	Іран	Росія	75	Венесуела	16	Ємен	7,4	98,4

Джерело: складено за [26]

Третю сходинку глобального рейтингу займає численна група держав, чия частка на ринку коливається в межах 1–4%. До цього переліку входять Іспанія, Ізраїль, Туреччина, Північна Корея, Швеція, Нідерланди, Польща, Канада, Україна, Австралія та Швейцарія, а також ОАЕ, Норвегія, Бразилія, Іран, Білорусь, Бельгія та ПАР. Стратегії цих країн суттєво різняться: якщо одні (наприклад, Ізраїль) роблять ставку на високотехнологічні ніші та експорт унікальних систем у такі країни, як Індія, то інші орієнтуються на масовий сегмент бюджетної продукції. Зокрема, Бразилія та Аргентина забезпечують собі стабільний збут за рахунок постачання спрощених та доступних зразків озброєння до найбільш бідніших держав африканського континенту.

У цілому спостерігається тенденція до посилення концентрації світового експорту ОіВТ у руках обмеженого кола гравців (Таблиця 2.7).

Таблиця 2.7

Основні експортери ОіВТ у світі

Країна	Частка у світовому експорті ОіВТ, %		Зміна обсягу експорту країни, 2019-2023 рр.
	2014-2018 рр.	2019-2023 рр.	

			у % порівняно з 2014-2018 рр.
США	34	42	+17
Франція	7,2	11	+47
Росія	21	22	-53
Китай	5,9	5,8	-5,3
Німеччина	6,3	5,6	-14
Топ-5 експортерів	74,4	86,4	

Джерело: складено за [25].

Слід відзначити, що якщо у попередній п'ятирічний період на п'ятьох найбільших постачальників припадало 74,4% від загального обсягу ринку, то протягом 2019–2023 рр. цей показник суттєво зріс, сягнувши 86,4%.

2.3. Аналіз чинників впливу на інтеграцію України до світового ринку товарів військово-промислового комплексу

Оборонно-промисловий комплекс (ОПК) України є стратегічно важливим сектором національної економіки та безпеки, що об'єднує діяльність понад 500 підприємств із різними формами власності: державною, приватною та змішаною. Виробнича спеціалізація оборонного сектору України охоплює кілька стратегічних сегментів [24]:

- випуск броньованої техніки (ХКБМ ім. О. Морозова, завод ім. В. Малишева);
- авіаційний комплекс (ДП «Антонов»);
- ракетне озброєння та системи протиповітряної оборони («Південмаш», КБ «Луч»);
- сфера БПЛА та радіоелектронних технологій: включаючи розробку військової електроніки та систем РЕБ;
- виготовлення гармат та боєприпасів різного калібру.

Інтенсифікація розвитку безпілотної авіації є наслідком зростання бойової ефективності дронів та масової появи технологічних стартапів у приватному секторі. Ці два фактори перетворили сегмент БПЛА на один із найдинамічніших складників сучасного ОПК.

Центральним суб'єктом консолідації вітчизняного ОПК тривалий час виступав державний концерн «Укроборонпром». У 2023 році було ініційовано його системну корпоратизацію в АТ «Українська оборонна промисловість», що мало на меті модернізацію управлінських процесів, стимулювання інвестиційних потоків та поглиблення інтеграції у глобальний ринок озброєнь. Особливої уваги заслуговує стрімке зміцнення міжнародного статусу товариства: за три роки воно пододало шлях із 97-ї (у 2020 р.) до 49-ї позиції (у 2023 р.) у світовому рейтингу виробників. Фінансові показники підтверджують цей прогрес – доходи підприємства протягом 2019–2023 рр. збільшилися у 2,9 рази (з 764,98 млн дол. США до 2206,94 млн дол. США), а рекордна для світового ринку динаміка приросту у 72% (2023 р.) свідчить про високу результативність адаптації виробничого комплексу до викликів воєнного стану [24].

Аналіз підтверджує поступове закріплення України на світовому ринку озброєнь, що супроводжується нарощуванням виробничих потужностей та впровадженням передових технологічних рішень. Характерною рисою сучасного етапу є структурне переформатування української індустрії з акцентом на оборонний сегмент. Починаючи з 2022 року, ця галузь демонструє стрімку висхідну траєкторію розвитку, перетворившись на домінантний складник економіки, адаптованої до потреб оборони країни (Рис. 2.1).

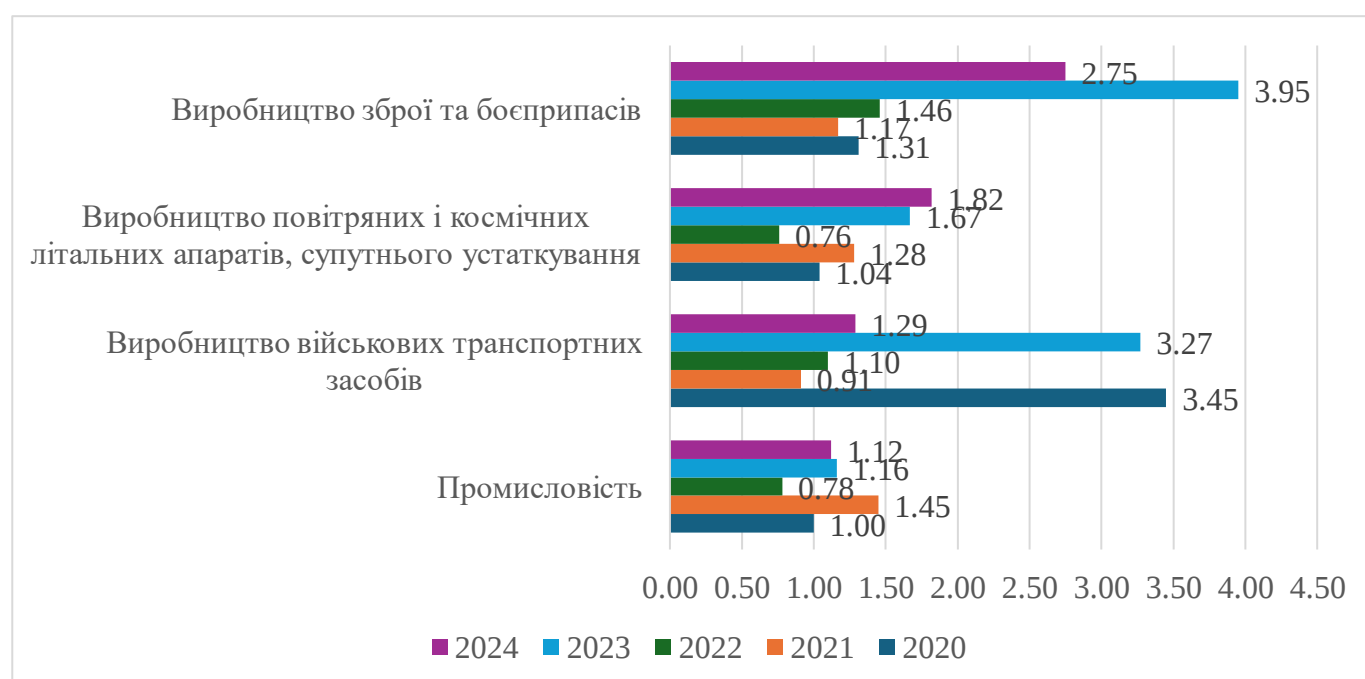

Рис. 2.1 Темпи зростання виробництва продукції оборонної промисловості України, 2020-2024 рр., (коефіцієнт, рази).

Джерело: складено за [27]

Так, у 2020 році динаміка виробництва військових транспортних засобів (3,45) суттєво превалювала над середньопромисловими показниками (1,00). Таке випередження було детерміноване розширенням державного оборонного замовлення на тлі безпекових викликів на сході країни, активізацією військово-технічного співробітництва з іноземними контрагентами та успішною реалізацією експортних стратегій. Додатковим стимулом стала модернізація потужностей як державних підприємств «Укроборонпрому», так і приватних виробників. Повномасштабна агресія 2022 року зумовила радикальну трансформацію структури виробництва: обсяги реалізації боєприпасів зросли на 46%, військового транспорту – на 10%, тоді як авіаційний сегмент скоротився на 25%. Вже у 2023 році темпи випуску боєприпасів та техніки продемонстрували майже трикратне зростання, що стало наслідком мобілізаційного розгортання ремонтних баз, переорієнтації заводів на екстрений режим роботи та масштабування приватного сектору в оборонній сфері.

Стрімка висхідна динаміка обсягів реалізації у сегментах авіабудування та озброєння в Україні протягом 2024 року була безпосередньо детермінована стратегічними запитами Збройних Сил на високотехнологічні засоби ведення війни. В умовах тривалого збройного протистояння високої інтенсивності відбулося планомірне масштабування випуску як безпілотних систем, так і пілотованої авіації. Важливим складником цього процесу стала глибока модернізація наявних авіаційних платформ у поєднанні з розгортанням серійного виробництва новітніх зразків озброєння, адаптованих до актуальних викликів на полі бою.

За підсумками 2024 року сукупний промисловий потенціал державних і приватних підприємств дозволяє щорічно випускати [58]:

- до 1 млн одиниць FPV-дронів для оперативної підтримки підрозділів;
- десятки тисяч ударних БпЛА середньої дальності;

- близько 1 тисячі далекобійних ударних дронів із радіусом дії, що перевищує 1000 км.

Проте досягнення таких обсягів виробництва потребує регулярного та довгострокового контракування з боку Міністерства оборони України.

Водночас у розвитку національного ВПК спостерігаються системні дисбаланси, передусім у забезпеченні силових відомств сучасним озброєнням. Наявність до 80% застарілих систем свідчить про значне відставання в оновленні технічної бази, що створює ризики для оборони країн. Останніми роками в Україні зафіксовано стійку позитивну тенденцію у випуску новітнього озброєння, що підтверджує оновлення технологічної бази ВПК. Зокрема, обсяги виробництва зросли з 65 одиниць у 2020 році та 30 у 2021 році до 1400 одиниць у 2024 році (Рис. 2.2). Такий стрибок свідчить про системну трансформацію індустрії через впровадження цифровізації, автоматизації та технологій подвійного призначення [56].

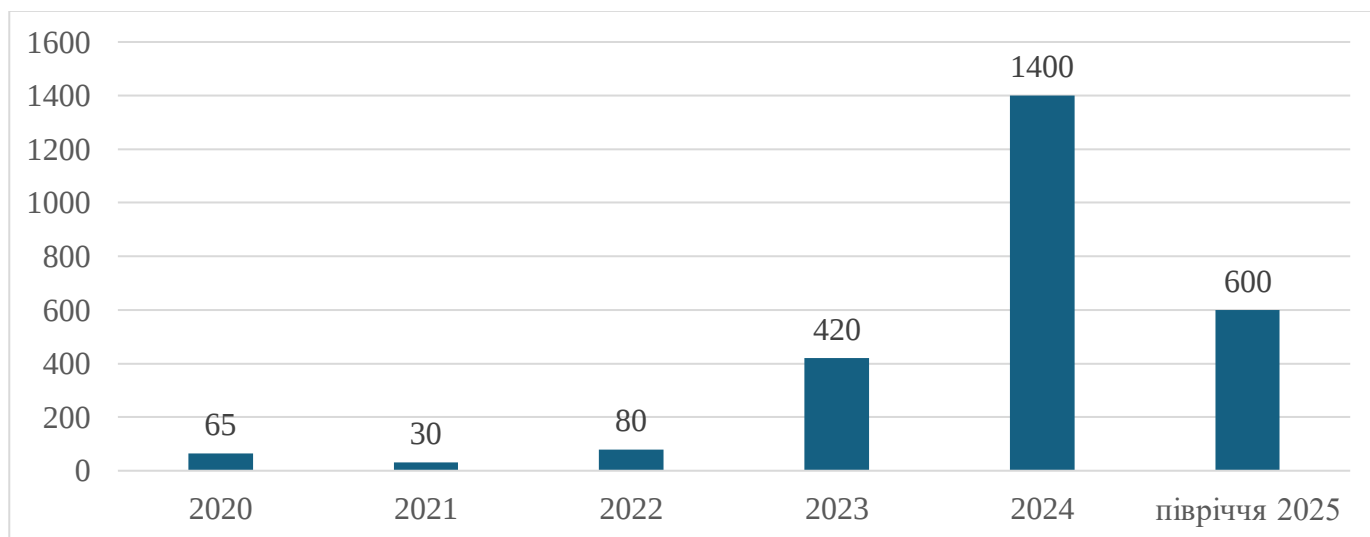

Рис. 2.2. Кількість нових зразків озброєння з 2020 по 1 півріччя 2025 року, одиниць
Джерело: складено за [62]

Підсумки дослідження трансформацій в українському ОПК за 2024 рік вказують на успішне пристосування до кризового середовища та активну розбудову

нової парадигми функціонування галузі. Комплексна модернізація, ускладнення технологічних процесів, стратегічне міжнародне партнерство та пріоритетність наукомістких секторів підтверджують еволюцію оборонного виробництва від традиційно індустріального типу до інноваційно-технологічного.

Провідним критерієм під час аналізу результативності функціонування оборонної індустрії виступає частка національних виробників у сукупній структурі виробництва озброєння та військової техніки. (Рис. 2.3).

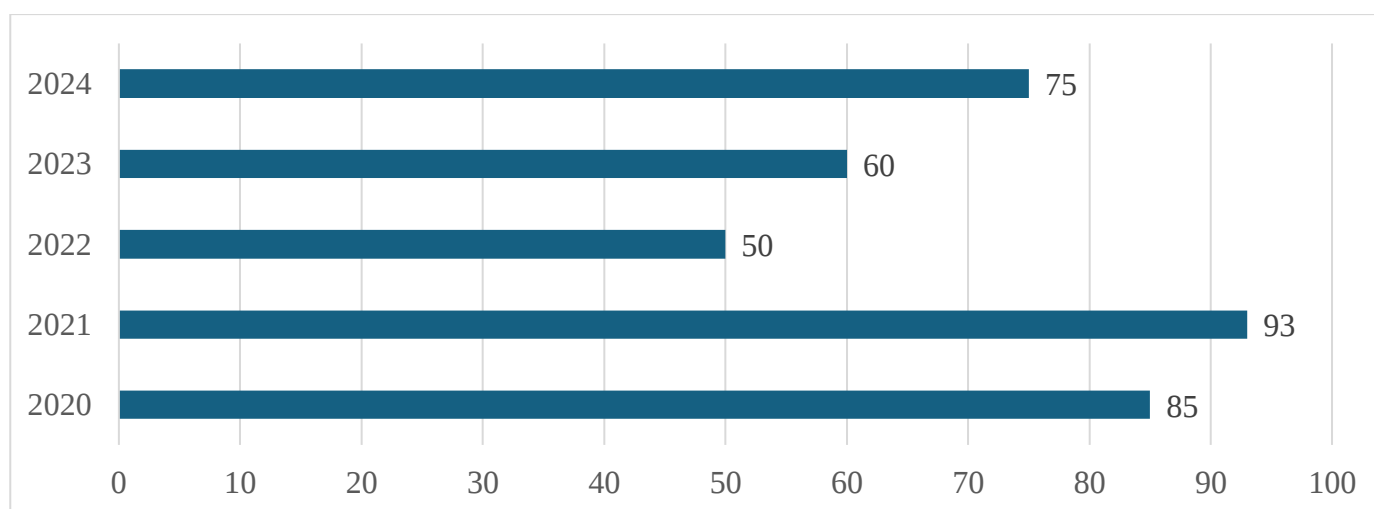

Рис. 2.3. Частка українських підприємств у виробництві зброї, %

Джерело: складено за [62]

Протягом 2020–2021 років вказаний показник утримувався на рівні 85% та 93% відповідно, що підтверджувало панівну роль національного виробника у забезпеченні оборонної стратегії держави. Однак події 2022 року, зумовлені критичними загрозами безпеці та гострою потребою у негайному імпортному переозброєнні армії, спричинили вимушене скорочення частки власного виробництва до позначки 50%. Разом з тим, період 2023–2024 років позначився поступовим поверненням українських підприємств на лідируючі позиції в структурі забезпечення армії. Досягнення показника у 75% на поточному етапі підтверджує ефективність заходів із нарощування промислової потужності та здатність національного ОПК до адаптивного відновлення власного потенціалу [62].

Важливим параметром, що характеризує модернізацію галузі, є зростання чисельності суб'єктів господарювання в оборонному секторі, яке у порівнянні з періодом до 2022 року зросло у 15 разів [24]. Подібне розширення ринку відображає

активізацію приватної ініціативи, поглиблення диверсифікації виробничих процесів та гнучкість національної промисловості у відповідь на специфічні вимоги сучасного воєнного конфлікту. У підсумку, аналіз кількісних і якісних векторів розвитку ОПК України підтверджує стратегічний перехід до високотехнологічної моделі безпекового сектору, що супроводжується зростанням спроможності держави самостійно задовольняти пріоритетні потреби армії.

Синхронно з процесами розбудови виробничих потужностей ОПК України відбувається вагоме нарощування видаткової частини державного бюджету у сфері оборони та безпеки (Рис. 2.4).

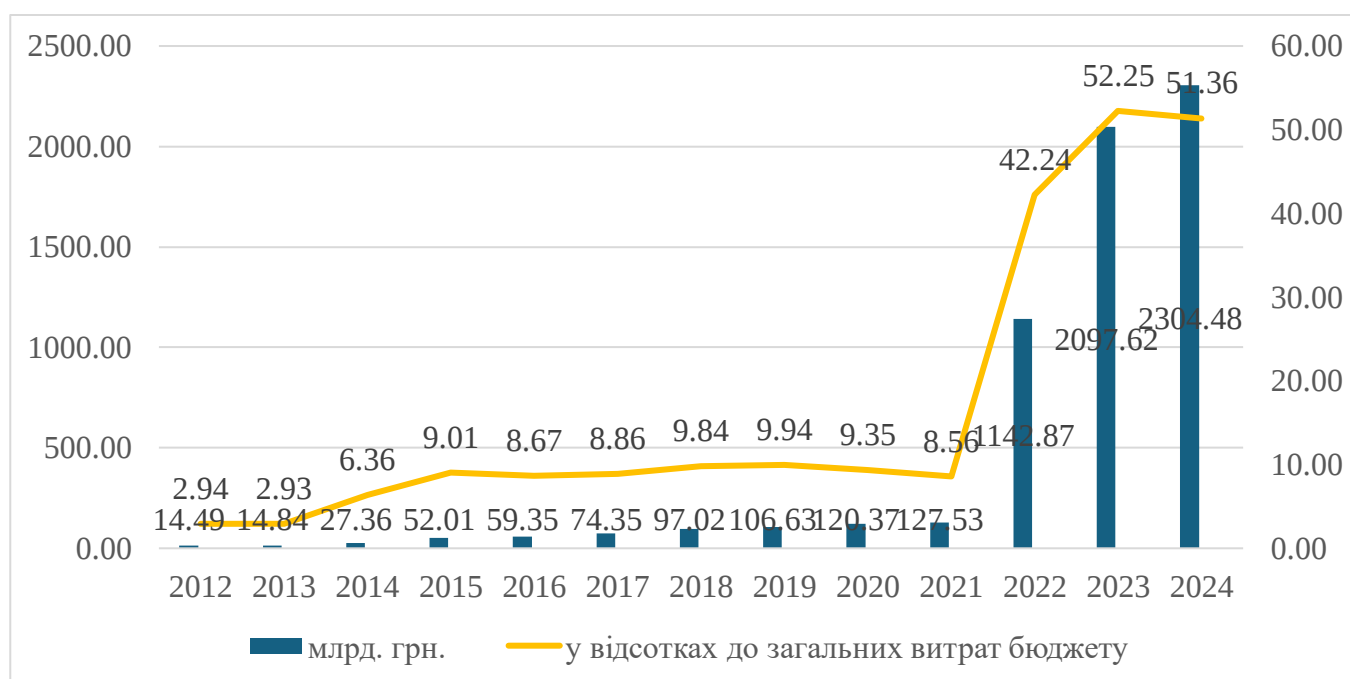

Рис. 2.4. Видатки на оборону за 2012-2024 роки, млрд грн, %

Джерело: складено за [29]

Підсумки проведеного аналізу свідчать, що в актуальних реаліях оборонний сектор України трансформувався у сферу безумовного пріоритету, яка домінує над рештою напрямів соціально-економічного розвитку. Акумуляція понад 50% бюджетних видатків на потреби оборони у 2023–2024 роках виступає не просто інструментом відсічі зовнішній агресії, а є фундаментальним підтвердженням реалізації стратегії всеохопної мобілізації національних активів. Такий підхід

спрямований на гарантування суверенітету, територіальної цілісності та життєздатності всієї державної системи в умовах екзистенційних викликів.

Результати моніторингу видатків на безпеку вказують на прогресуюче зростання частки оборонного сектору відносно загального обсягу ВВП країни. Найбільш виражене масштабування бюджетних витрат зафіксовано в умовах посткризового розвитку після початку повномасштабного вторгнення (Рис. 2.5).

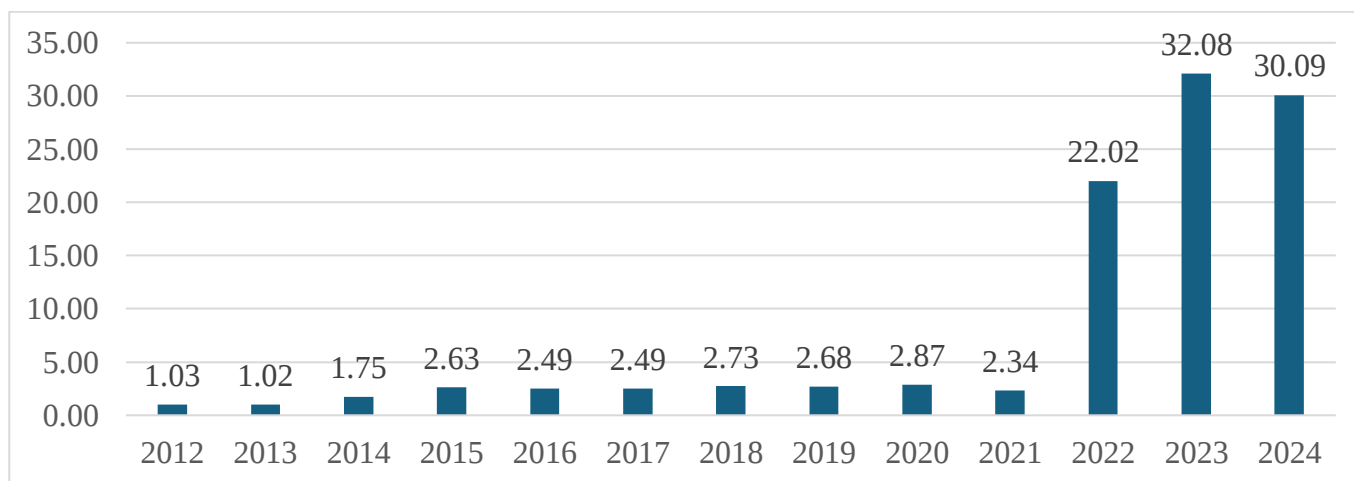

Рис. 2.5. Видатки на оборону в ВВП, %

Джерело: складено за [29]

Показники експоненціального збільшення видатків на безпеку у відсотковому відношенні до ВВП України з 2022 року засвідчують системну адаптацію макрофінансової системи до потреб воєнного часу. Це є ключовим індикатором переорієнтації державних пріоритетів на забезпечення життєво важливої обороноздатності в умовах тривалого протистояння та масштабних безпекових викликів.

У процесі еволюції вітчизняного оборонно-промислового комплексу чітко простежується вектор на посилення ролі приватних суб'єктів у системі державного оборонного замовлення (ДОЗ). Якщо у 2015 році питома вага приватних виробників у загальній структурі ДОЗ становила близько 23%, то до 2019 року цей показник зріс до 52%, а у 2020 році сягнув 54% [24]. Подібна динаміка свідчить про системне нівелювання державної монополії та інституційне визнання високої

конкурентоспроможності приватного сегмента в галузі розробки, виготовлення та сервісного обслуговування продукції військового призначення.

Аналіз територіального розміщення потужностей ОПК України у 2024 році підтверджує, що ключовим центром концентрації оборонних підприємств залишається місто Київ. Домінування столиці детерміноване сукупністю факторів: високим рівнем індустріалізації, розгалуженою інфраструктурою та потужним науково-технічним потенціалом. Статистичний зріз за напрямками демонструє наявність у місті 52 виробників військового транспорту, 826 суб'єктів авіаційної та космічної галузей (зокрема 701 юридична особа та 125 ФОП), а також 125 підприємств, що спеціалізуються на виготовленні боєприпасів [24].

До переліку регіонів із високим рівнем концентрації оборонного виробництва також входять Харківська, Київська, Житомирська, Запорізька, Львівська та Одеська області. У цих осередках переважає діяльність юридичних осіб, що підтверджує високий рівень інституціоналізації та формалізації галузевих процесів. Водночас у низці областей Західної та Центральної України (зокрема Закарпатській, Кіровоградській та Хмельницькій) зафіксована низька щільність підприємств ОПК [55]. Це зумовлено сукупністю чинників: географічною віддаленістю від традиційних промислових хабів, обмеженістю доступу до сировинної бази або недостатнім рівнем розвитку спеціалізованої інфраструктури.

З погляду галузевої архітектури, безумовним лідером серед трьох досліджуваних секторів є виробництво авіаційної, космічної техніки та супутникового обладнання, де оперують 1 470 суб'єктів господарювання, причому 1446 із них функціонують як юридичні особи. Для порівняння: сегмент військових транспортних засобів представлений лише 93 суб'єктами, а галузь виготовлення боєприпасів – 212 одиницями [57]. В усіх категоріях фіксується мінімальна представленість індивідуального підприємництва (ФОП), що є прямим наслідком високої капіталомісткості та значної технологічної детермінованості вказаних видів діяльності.

Здійснена діагностика промислового комплексу уможливила чітке визначення внутрішніх спроможностей і недоліків галузі поряд із виявленням потенційних

можливостей та існуючих загроз. Результати проведеного SWOT-аналізу підтверджують, що оборонно-промисловий комплекс України перебуває на стадії інтенсивного масштабування, детермінованого критичними умовами воєнного стану та аномальним зростанням попиту на озброєння. Ключові конкурентні переваги галузі – зокрема фундаментальна інженерна школа, наявність замкнених циклів виробництва, розгалужений досвід випуску OiBT та операційна адаптивність – забезпечують високу спроможність сектору до швидкої реконфігурації відповідно до динамічних вимог сучасного стану воєнних дій. Поглиблення міжнародної військово-технічної кооперації виступає потужним каталізатором для системної модернізації та інтеграції передових світових технологій у вітчизняну промисловість. Водночас існуючі перспективи – передусім масштабування експортної присутності, локалізація випуску критично важливих компонентів та приплив іноземного капіталу – закладають фундаментальне стратегічне підґрунтя для довгострокового нарощування потенціалу галузі.

Разом з тим, розвиток галузі супроводжується низкою системних бар'єрів, як-от імпортозалежність у сфері високих технологій, технічна застарілість виробничих потужностей, слабка включеність у світові ланцюги створення доданої вартості та брак довгострокового фінансування інновацій. Ці деструктивні чинники загострюються під впливом зовнішніх безпекових ризиків: постійної загрози обстрілів промислових об'єктів, нестабільності політичної підтримки з боку союзників, тиску світових лідерів збройового ринку та обмежень міжнародного експортного контролю.

Результати інтегрованого SWOT+PEST-аналізу (Таблиця 2.8) дозволяють констатувати, що вітчизняний оборонно-промисловий комплекс у реаліях повномасштабного збройового конфлікту володіє потужним вектором розвитку, попри існування комплексу критичних внутрішніх і зовнішніх детермінант впливу.

Таблиця 2.8

Інтегрований SWOT+PEST аналіз ОПК України

SWOT/PEST Фактор	Політичний (P)	Економічний (E)	Соціальний (S)	Технологічний (T)
---------------------	----------------	-----------------	----------------	----------------------

Сильні сторони (S)	Державна підтримка та стратегічна пріоритетність ОПК. Активна інтеграція у стандарти НАТО	Збільшення оборонного бюджету. Розширення внутрішнього ринку військової продукції	Висока мотивація персоналу. Підвищення престижу оборонних професій	Розвинені інженерні компетенції. Гнучкість виробничих процесів
Слабі сторони (W)	Залежність від імпорту окремих компонентів через санкції та політичні обмеження	Обмежені інвестиційні ресурси для довгострокових проєктів. Валютні ризики	Кадровий дефіцит через мобілізацію та еміграцію	Зношене обладнання на окремих підприємствах. Залежність від імпортних технологій
Можливості (O)	Розширення міжнародної військово-технічної співпраці. Локалізація виробництва у партнерстві з країнами НАТО	Притік іноземних інвестицій. Розвиток експортних поставок	Формування нових освітніх програм для підготовки кадрів ОПК	Розвиток безпілотних та високоточних систем. Автоматизація та цифровізація виробництва
Загрози (T)	Зміна політичного курсу країн-партнерів	Конкуренція з боку глобальних виробників зброї. Експортні обмеження та санкції	Зниження чисельності кваліфікованих кадрів	Кібератаки та промислове шпигунство. Переривання ланцюгів постачання критичних компонентів

Джерело: складено за автором.

Резюмуючи результати оцінки, варто зазначити, що поточний стан ОПК України характеризується складним поєднанням високої технологічної спроможності та стратегічних перспектив із суттєвими бар'єрами розвитку. Трансформація цих викликів у можливості є ключовим чинником забезпечення стабільної обороноздатності країни. При цьому для всебічного розуміння архітектури факторів впливу виникає необхідність переходу до наступного етапу дослідження, спрямованого на системний розгляд макросередовищних чинників у всій їх сукупності. Сильними сторонами виступають державна підтримка, системна інтеграція у стандарти НАТО, значний кадровий і науково-технічний потенціал та гнучкість виробництва, що забезпечує швидку адаптацію до потреб фронту.

Економічні фактори, насамперед зростання оборонних асигнувань та розширення внутрішнього ринку ОіВТ, створюють умови для масштабування промислових потужностей.

Водночас слабкі сторони – імпортозалежність комплектуючих, амортизація потужностей та дефіцит фахівців – лімітують потенціал стабільної модернізації. Соціальний чинник у вигляді високої мотивації кадрів є вагомим перевагою, проте потребує системної підтримки через впровадження освітніх програм та формування галузевих кадрових резервів.

Пріоритетними можливостями виступають інтенсифікація міжнародної воєнно-технічної кооперації, локалізація випуску складних компонентів та технологічний прорив у сферах безпілотних і високоточних систем. Натомість загрози політичної волатильності в країнах-партнерах, ризики деструкції об'єктів, глобальна конкуренція та кіберзагрози зумовлюють необхідність впровадження комплексних заходів із посилення стійкості сектору.

Таким чином, нинішній стан оборонної промисловості України характеризується як стадія форсованої технологічної трансформації, зумовленої критичною потребою в забезпеченні національної безпеки. Оптимальна капіталізація сильних сторін і можливостей на тлі системної протидії внутрішнім недолікам та зовнішнім загрозам створює надійне підґрунтя для зміцнення оборонної спроможності держави та її інтеграції у глобальний безпековий простір як самостійного високотехнологічного гравця.

Висновки до Розділу 2

Таким чином, у сегменті глобальної торгівлі ОіВТ зафіксовано різке зростання обсягів імпорту європейськими країнами. Диверсифікація джерел постачання охопила щонайменше 30 країн, переважно у форматі військово-технічної допомоги. Крім того, російсько-українська війна виступила каталізатором попиту на озброєння серед інших держав регіону, зокрема Польщі та країн Балтії. Сучасна нестабільність безпекового середовища зумовила тренд на формування стратегічних запасів ОіВТ,

тому дані про стан контрактації є визначальними для ідентифікації майбутніх лідерів збуту.

Узагальнення даних щодо структури світового ринку озброєнь дозволило класифікувати країни-учасниці за кількома типологічними кластерами залежно від моделі їхньої зовнішньоекономічної діяльності: країни, з монопрофільною структурою торговельної діяльності, великі імпортери ОіВТ, країни, з високими показниками як експорту, так і імпорту ОіВТ, проте з вираженою розбіжністю між основними партнерами на цих напрямках, країни, які мають найтісніші торговельні зв'язки зі США у сфері ОіВТ, що проявляється не лише в закупівлях, а й у значній залежності національного експорту від американського ринку.

Здійснений аналіз сучасного стану вітчизняного ОПК засвідчив його стратегічне значення для підтримки національної безпеки та оборонного потенціалу країни. На сучасному етапі галузь проходить фазу трансформаційних змін, де високий рівень інноваційної активності межує з існуючими системними проблемами. Ключовою тенденцією розвитку виступає інтенсифікація діяльності приватного сектору завдяки його високій адаптивності до оперативних запитів оборони, а також поступове зміцнення позицій високотехнологічних галузей у сегментах безпілотних комплексів, систем зв'язку та ракетних розробок. Визначальним фактором подальшої динаміки розвитку виступає стратегічна інтеграція національного оборонного сектору до глобальних та європейських ринкових структур, що потребує уніфікації стандартів і вдосконалення системи управління на засадах прозорості паралельно з активізацією міжнародної кооперації.

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ДО СВІТОВОГО РИНКУ ТОВАРІВ ВІЙСЬКОВО-ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ

3.1. Перспективи залучення інвестиційних ресурсів та створення спільних підприємств у військово-промисловому комплексі

Україна стрімко трансформується у глобальний хаб із розробки інноваційних оборонних технологій, перетворюючись на один із найбільш привабливих ринків для капіталоскладень у секторі безпеки. Сучасна динаміка розвитку вітчизняного ОПК робить державу стратегічним майданчиком для інвесторів, які шукають можливості у сфері передового озброєння та систем захисту. Завдяки виконанню президентських доручень було сформовано сучасні механізми стимулювання вітчизняних підприємств. Це дозволило всього за три роки масштабувати спроможності оборонного виробництва України у 35 разів. На сьогодні вітчизняна оборонна інфраструктура об'єднує близько 900 суб'єктів господарювання, серед яких домінує приватний сегмент (800 одиниць) над державним (100 підприємств). Інтелектуальний базис галузі формують приблизно 1000 інженерно-конструкторських груп, які забезпечують безперервний цикл створення інновацій. При цьому сукупний виробничий потенціал українського ОПК станом на 2025 рік прогнозується на рівні 35 млрд дол. США. [33].

Сфера оборонного виробництва зазнає якісної трансформації, що виражається у переході до етапу системного масштабування через запуск спільних підприємств в Україні та за її межами. Важливим індикатором цього процесу є активне залучення інвестиційного капіталу. Наразі 25 іноземних партнерів, зокрема провідні світові концерни, перебувають на різних стадіях розгортання власних потужностей на внутрішньому ринку. Номенклатура спільних проєктів є надзвичайно диверсифікованою: вона охоплює як класичне артилерійське озброєння, так і високотехнологічні автономні системи, інтегровані зі штучним інтелектом.

Питома вага озброєння вітчизняного виробництва, що застосовується безпосередньо в зоні бойових дій, наразі перевищує 40%. Унікальна експертиза, здобута українськими військовими, та технологічні рішення, що пройшли успішну апробацію на полі бою, стають об'єктом глибокого інтересу з боку міжнародної спільноти. Подібні показники верифікують результативність обраної державної стратегії щодо системного нарощування власного індустриального та оборонного потенціалу. Україна демонструє відкритість до трансферу унікального бойового та технічного досвіду шляхом ініціювання масштабних виробничих програм у кооперації з іноземними партнерами. Така взаємодія не лише інтенсифікує оборонний потенціал Збройних Сил України, а й закладає міцне підґрунтя для формування стійкої технологічної переваги України та її союзників у довгостроковій перспективі [34].

Початок повномасштабної збройної агресії РФ у 2022 році зумовив ситуацію, за якої збереження української державності критично залежало від зовнішньої військово-технічної підтримки. Проте досвід ведення воєнних дій продемонстрував, що така модель взаємодії характеризується нестабільністю та певною дискретністю. Криза постачань, що чітко окреслилася наприкінці 2023 року, підтвердила ці побоювання: подальша пролонгація американської допомоги зіткнулася з політичною невизначеністю, а європейський вектор підтримки суттєво сповільнився через об'єктивне вичерпання ресурсів на складах партнерів. Цей період став моментом стратегічної переоцінки, коли стало очевидним, що орієнтація на непередбачуване зовнішнє сприяння робить національну оборону надзвичайно вразливою та обмежує можливості довгострокового планування. Єдино можливим стратегічним кроком у цих умовах стало розгортання внутрішнього виробничого потенціалу, що фактично означало зміну парадигми: від пасивної ролі реципієнта зовнішньої допомоги до активної промислової кооперації та зміцнення суб'єктності. Ця трансформація охоплює не лише імпорт готового озброєння та комплектуючих, а й налагодження циклів спільного виготовлення оборонної продукції [34].

Показники цієї галузі продемонстрували стрімку позитивну динаміку. Зафіксовано, що станом на 2025 рік Україна забезпечувала власними ресурсами близько 40% оборонних потреб, тоді як у 2022 році цей показник становив лише 10%.

Таке суттєве масштабування стало реальним завдяки тісній взаємодії з міжнародними партнерами, зокрема через залучення фінансових інструментів для підтримки індустріального сектору. Разом з тим, для переходу від фрагментарної співпраці до системного, високотехнологічного виробництва, здатного ефективно нівелювати загрози агресора, необхідна подальша інтенсифікація зусиль. Попри активну фазу обговорень у професійних колах, фактична реалізація повномасштабного спільного виробництва наразі перебуває на етапі свого становлення [35].

Інтеграція оборонної промисловості України в оборонно-промислову базу ЄС матиме для українських ВПК-компаній як переваги, так і виклики (Таблиця 3.1).

Таблиця 3.1

Переваги та виклики для вітчизняних ВПК компаній при інтеграції із ВПК ЄС

Потенційні переваги	Виклики
Доступ до спільних європейських оборонних програм і контрактів	Потреба в оновленні виробничих процесів, проходженні сертифікації
Доступ до фінансування через фонди ЄС, зокрема Європейський фонд оборони (EDF)	Конкуренція з європейськими виробниками
Доступ до сучасних європейських технологій та стандартів якості	Ризик поглинання
Доступ до спільних проектів з європейськими компаніями ВПК (Rheinmetall, BAE Systems, Leonardo тощо)	Ризик втрати національного контролю над стратегічними підприємствами
Стабільні замовлення та можливості для розширення виробничих потужностей	Можлива залежність від стратегічних рішень ЄС щодо оборонної політики та фінансування ВПК
Підвищення конкурентоспроможності на міжнародному ринку озброєнь за рахунок переходу на стандарти НАТО	Достатня складність адаптації до стандартів НАТО
Підвищення маржинальності (зниження собівартості) за рахунок масштабування виробництва	Необхідність досягнення достатніх масштабів виробництва

Джерело: сформовано за [44]

Якщо Україна ефективно використає цю інтеграцію, вітчизняні компанії ВПК отримають значні вигоди у вигляді нових ринків, інвестицій та технологій. Однак необхідно буде адаптуватися до жорсткої конкуренції та європейських стандартів, щоб максимально реалізувати ці можливості. Дана ініціатива ЄС може мати суттєвий вплив на економіку України через такі ключові напрямки (Таблиця 3.2).

Таблиця 3.2

Можливий вплив інтеграції ВПК на економіку України

Напрямок	Пояснення
Прямі інвестиції та трансфер технологій	1. Європейські компанії можуть інвестувати кошти в українські підприємства ВПК. 2. Доступ до новітніх технологій сприятиме підвищенню конкурентоспроможності українських підприємств.
Диверсифікація ринків збуту	1. Вихід на нові ринки через участь у спільних проєктах
Розвиток національної промисловості та створення робочих місць	1. Попит на продукцію стимулюватиме до розширення виробництва. 2. Що в свою чергу підвищить зайнятість як у ВПК, так і суміжних секторах економіки. 3. Трансфер технологій, а також участь у міжнародних проєктах може бути стимулом до розвитку науково-дослідних центрів.
Покращення фінансової стійкості України	1. Експорт продукції забезпечить додатковий приплив валюти. 2. Нові підприємства будуть джерелом податкових надходжень (податки на прибуток, на доходи фізичних осіб тощо).

Джерело: сформовано автором за [44]

Тобто, інтеграція оборонної промисловості України в обороннопромислову базу ЄС може стати свого роду драйвером економічного розвитку, сприяти залученню інвестицій, появі додаткових робочих місць, а також зміцненню фінансової стабільності країни. При цьому, уже зараз, сектор складає значну частину українського експорту, таким чином стимулюючи зростання ВВП. Так, сектор ВПК став локомотивом економіки, із 4,9% зростання ВВП України за 2023 рік 1,5 в.п. дав ВПК. [41]

Детермінанти розвитку спільного виробництва - партнерства, інновації, та фінансування (Таблиця 3.3).

Таблиця 3.3

Детермінанти розвитку спільного виробництва

Детермінант	Характеристика детермінанти
Фінансування	Перехід від ситуативної військової допомоги до стратегічного інвестування в промислове масштабування через інструменти ЄС (ReArm Europe, SAFE) та національні механізми.

	Особливу ефективність демонструють «данська модель» (прямі інвестиції через Міноборони за рахунок надприбутків від заморожених активів РФ із покриттям ризиків до 70%) та «нідерландська модель» (пряме фінансування приватних виробників). Попри низьку собівартість виробництва, галузь відчуває дефіцит капіталу (контрактами забезпечено лише 1/3 від потенціалу в 35 млрд дол.), що зумовлює необхідність інтеграції ОПК у майбутню систему безпекових гарантій.
Інновації	Статус України як глобального центру «бойової верифікації» (battle-proven status) для передових систем озброєння та асиметричних технологій. Ключовим активом є унікальний цикл миттєвого зворотного зв'язку між фронтом та виробниками, що дозволяє впроваджувати технічні оновлення за лічені години. Лідерство у сегменті масштабованих безпілотних систем, розвиток ШІ та РЕБ через кластер Brave1 та програму «Test in Ukraine», що робить український досвід головною «валютою» у міжнародному військово-технічному співробітництві.
Партнерства	Перехід від надання допомоги до промислової кооперації за моделлю «згори донизу» (top-down) та створення спільних підприємств із глобальними лідерами (Rheinmetall, KNDS, Northrop Grumman). На початковому етапі партнерства фокусуються на сервісному обслуговуванні, проте стратегічно спрямовані на повноциклове виробництво боєприпасів та техніки. Успішною формою взаємодії є пряме фінансування союзниками українських виробників (зокрема сектору БПЛА) та релокація виробничих ліній у безпечні зони країн-партнерів (Данія).

Джерело: складено за [34]

Фінансування. Економічний вимір вітчизняного оборонного сектору наразі перебуває у фокусі особливої уваги як національних, так і міжнародних акторів. Враховуючи значний дефіцит внутрішніх ресурсів для повноцінного завантаження виробничих потужностей, центральним аспектом стратегічного діалогу з партнерами стає саме питання залучення капіталу в індустріальний цикл. Таким чином, фінансова підтримка виготовлення озброєнь перетворилася на ключовий елемент порядку денного у сфері військово-технічного співробітництва. На початковому етапі

повномасштабного вторгнення стратегія міжнародних партнерів базувалася на дискретних поставках озброєння з наявних резервів, а не на стимулюванні нових виробничих ліній. Багаторічний період дефіциту капіталовкладень у мілітарну сферу, що був особливо вираженим у європейському регіоні, призвів до критичного усвідомлення західним світом власного ресурсного відставання від РФ та її союзників. Така ситуація суттєво підвищила рівень стратегічної вразливості демократичних країн перед загрозою ескалації глобального збройного конфлікту. Яскравим підтвердженням існуючого дисбалансу є порівняльна статистика поставок: лише один Пхеньян забезпечив більший обсяг боєприпасів, ніж усі європейські країни разом узяті. Північна Корея фактично покрила близько 40% потреб російської армії (що еквівалентно 5,8 млн одиниць снарядів). Це не лише дозволило агресору підтримувати високу інтенсивність бойових дій, а й, імовірно, стало фактором, що суттєво скоригував хід воєнної кампанії. Консолідовані зусилля Сполучених Штатів та європейських держав за обсягами наданого озброєння лише досягли рівня поставок, забезпечених Північною Кореєю. Ця ситуація підкреслює глибоку кризу західної індустріальної бази, оскільки на сьогодні промислові спроможності РФ у сегменті виготовлення артилерійських снарядів демонструють трикратну перевагу над сукупними показниками країн Заходу. Такий дисбаланс свідчить про необхідність термінової модернізації та масштабування оборонного сектору союзників [34].

Західні держави намагалися нівелювати зростаючий розрив шляхом створення фінансових важелів для стимулювання промислового зростання. Проте першочергові заходи мали адаптивний характер і були спрямовані на розв'язання нагальних проблем, а не на стратегічне випередження [34]:

1. Суттєва частка фінансової та військової підтримки від Європейського Союзу акумулювалася через Європейський фонд миру (ЄФМ). У межах реалізації допомоги Україні діяльність цього фонду структурувалася за трьома стратегічними векторами:
 - реімбурсація витрат державам-членам, що здійснювали передачу озброєння зі власних фондів;
 - організація та реалізація спільних закупівель;

- спрямування ресурсів на розширення ліній оборонно-промислового виробництва.

З переходом воєнних дій у фазу виснаження стало очевидним, що ЄФМ, супутні програми та використання наявних арсеналів більше не відповідають масштабам потреб.

2. У відповідь на актуальні безпекові виклики Європейський Союз ініціював стратегічну програму ReArm Europe, цільовий інвестиційний обсяг якої до 2030 року має сягнути 800 млрд євро. Ця ініціатива створює правове та економічне підґрунтя для інтенсивної капіталізації оборонного сектору.

3. Значну роль у зміцненні мілітарного потенціалу відіграє ініціатива Security Action for Europe (SAFE) із бюджетом у 150 млрд євро. Функціональна особливість цього інструменту полягає у стимулюванні оборонного виробництва через систему кредитування держав-членів, де гарантом фінансових зобов'язань виступає спільний бюджет ЄС. Стратегічно важливим для офіційного Києва є той факт, що юрисдикція SAFE поширюється і на Україну. Це дозволяє залучати ресурси для реалізації кооперованих проєктів за обов'язкової участі бодай одного представника Євросоюзу. Окрім інвестиційної функції, SAFE спрямований на подолання критичної індустріальної фрагментації, що сприяє формуванню цілісного та консолідованого європейського оборонно-промислового фундаменту.

Аналіз поточної моделі фінансування свідчить про стратегічну правильність курсу ЄС щодо підтримки оборонного сектору. Проте основними перепонами залишаються низька швидкість та недостатній масштаб реалізації ініціатив. Характеризуючи потенціал Євросоюзу на форумі НАТО у Гаазі, Радослав Сікорський влучно зауважив: «Росія розбудила гіганта» [34].

Незважаючи на потужність, цей «гігант» обмежений складною бюрократією та високою собівартістю виробництва, що значно перевищує українські показники. Саме тому експерти вважають економічну вигоду та унікальні умови воєнного часу ключовими факторами, які стимулюють іноземні оборонні концерни переносити свої потужності в Україну.

Ресурсний дефіцит у секторі вітчизняного виробництва став каталізатором для розробки урядом та міжнародними союзниками нових фінансових механізмів: Впровадження «данської моделі» за підтримки українського Міноборони почалося з пілотних 50 млн євро, перетворившись на потужний важіль підтримки внутрішнього виробництва в умовах війни. Статистика профільного міністерства Данії свідчить про масштабну прогресію: інвестиції досягли 550 млн дол. США у 2024 році, а вже наступного року перетнули позначку в 1 млрд дол. США. Це фінансування забезпечується коаліцією країн та ЄС, які спрямовують на потреби виробництва надприбутки, отримані від заморожених російських фондів. Для стимулювання оборонного підприємництва в Україні Данія запровадила спеціальний інструмент мінімізації ризиків, що передбачає гарантування до 70% обсягу інвестицій. Це рішення значно знижує бар'єри для входу на український ринок оборонних технологій. Зі свого боку, інвестори отримують стратегічну перевагу – доступ до передових інновацій та результатів тестування техніки в умовах інтенсивних бойових дій, що є критично важливим для вдосконалення їхньої продукції [43].

Суб'єкти, що мають застереження щодо фінансування через державні оборонні відомства, можуть застосувати механізм «нідерландської моделі». Вона пропонує шлях прямої фінансової підтримки вітчизняних виробників військової продукції, що забезпечує більшу автономність інвестиційних потоків. Сукупність зазначених інструментів здатна трансформувати Україну на потужний оборонний хаб, що вироблятиме озброєння, випробуване в найінтенсивніших боях сучасності. Проте, попри понад три роки активної фази війни, вітчизняний ОПК все ще відчуває гострий дефіцит фінансування. На сьогодні лише близько третини від загального потенціалу галузі, який оцінюється у 35 млрд дол. США, підкріплено реальними контрактами на виробництво [43].

Питання передачі заморожених російських активів є потужним фінансовим важелем, який наразі не використовується європейськими партнерами через очікування його ролі у фінальному врегулюванні конфлікту. За відсутності політичного рішення щодо конфіскації, логічним кроком є інтеграція оборонно-промислового співробітництва в межі майбутніх гарантій безпеки для України.

Враховуючи динаміку сучасних переговорів щодо безпекового треку, закріплення спільного виробництва як ключового пріоритету може нейтралізувати основні фінансові ризики та забезпечити довгострокову підтримку ОПК.

Виклики та перешкоди у розвитку повноцінної оборонної промисловості. Ключовим бар'єром для розбудови оборонного сектору залишається дефіцит фінансування. Проте паралельно із залученням капіталу в українське виробництво зброї виникає низка супутніх викликів, що не мають фінансової природи. Ці перешкоди доцільно структурувати, розділивши їх на суто мілітарні та цивільні (невійськові) аспекти.

Мілітарні аспекти. Ризики фізичного знищення об'єктів ОПК змусили Україну перейти до гнучкої моделі децентралізованого виробництва. Замість концентрації ресурсів на великих об'єктах, галузь пішла шляхом фрагментації: складання дронів здійснюється у розосереджених майстернях та неспеціалізованих приміщеннях. Високий рівень доступності запчастин та мінімальні вимоги до технічного оснащення дозволили масштабувати цей процес до рівня домашнього виробництва, що значно ускладнює ворожу розвідку та ураження цілей [62].

Попри зусилля української протиповітряної оборони із захисту промислових гігантів, масштабні обстріли з боку РФ періодично призводять до руйнувань. Ця вразливість стала каталізатором законодавчих реформ, результатом яких стала надзвичайно адаптивна модель постачання. На додачу до стандартних державних замовлень, бойові частини отримали право самостійно закуповувати необхідне спорядження та озброєння, залучаючи ресурси держбюджету, місцевих громад чи благодійних фондів. Така децентралізація фінансових потоків дозволила ЗСУ миттєво реагувати на зміну оперативної обстановки.

Безпековий фактор залишається фундаментальним бар'єром, що стримує іноземний капітал від активного входу в український ОПК. Експертне середовище констатує значну нерішучість потенційних інвесторів, зумовлену високим рівнем загрози для фізичних активів. Показовим інцидентом став удар по потужностях Ваукар у серпні 2025 року, який став тривожним сигналом щодо вразливості масштабних промислових об'єктів. Попри запуск спеціальних програм страхування та

гарантування з боку ЄС та окремих країн-партнерів, загальний настрій інвесторів залишається стриманим, а підхід до планування – максимально обережним [43].

Фактор безпеки нерозривно корелює зі станом енергетичного комплексу. Постійний вогневий вплив на енергомережі та логістичні ускладнення створюють загрозу безперебійності промислових процесів, одночасно збільшуючи собівартість продукції. Втім, досвід кризового періоду 2022-2023 років став поштовхом до глибокої модернізації: українська енергосистема набула значно вищого рівня адаптивності. Завдяки лібералізації оподаткування імпорту накопичувачів енергії та обладнання для відновлюваної генерації, а також масштабному залученню автономних систем живлення, вдалося суттєво мінімізувати наслідки ворожих атак на критичну інфраструктуру [54].

Інвестиційну привабливість приватного сектору знижують не лише фізичні загрози, а й ризики раптового падіння попиту у разі завершення активних бойових дій. Для стабілізації ситуації важливо сформувати стратегії післявоєнної адаптації з пріоритетом на виробництві товарів подвійного призначення. Окремим механізмом захисту інтересів бізнесу може стати закріплене в угодах право держави на викуп або управління стратегічними лініями після припинення вогню.

Цивільні виклики. Вони потребують не меншої уваги, ніж військові загрози. Навіть за умови створення абсолютної парасольки ППО та надання повних фінансових гарантій, інвестиційна привабливість ОПК не буде забезпечена автоматично. Комплекс проблем, що охоплює корупційні прояви, бюрократичну інертність та дефіцит кваліфікованих кадрів, формує специфічну групу ризиків. У середовищі міжнародних партнерів ці фактори часто оцінюються як більш деструктивні та непередбачувані, ніж безпосередні воєнні дії [54].

Партнерства. Стійкість українського спротиву на тлі ескалації російської агресії у 2022 році змінила світову парадигму безпеки. Розуміння довготривалого характеру конфлікту та нових загроз для європейського континенту спонукало провідних оборонних гігантів до перегляду своїх стратегій. Як наслідок, виникла стійка зацікавленість міжнародних концернів у розбудові партнерств, що передбачають запуск спільних потужностей безпосередньо в Україні або у тісній промисловій

кооперації з вітчизняними підприємствами для задоволення нагальних потреб фронту. У переважній більшості випадків коопераційні проекти базуються на вертикальній моделі управління «згори донизу». Процес зазвичай ініціюється на міжурядовому рівні через виділення цільових коштів, що згодом трансформується у заснування спільних підприємств на території України. Проте, попри певні успіхи у формалізації таких структур, кількість реально діючих об'єктів залишається обмеженою. До того ж спостерігається розрив між стратегічними намірами та практичною реалізацією: замість повноциклового виробництва зброї, більшість створених потужностей наразі зосереджені на сервісному обслуговуванні та випуску окремих комплектуючих [34].

3.2. Локалізація іноземного виробництва в Україні та активізація експорту як інструменти інтеграції у світові ланцюги постачань товарів військово-промислового комплексу

Із початку повномасштабного вторгнення лічені компанії змогли започаткувати спільне виробництво в Україні [44]:

- турецька корпорація Baykar, яка першою заявила про наміри звести завод для випуску безпілотних систем, наразі все ще не досягла фінальної реалізації;
- німецька Rheinmetall у 2023 році першою заснувала спільне підприємство в Україні. Розпочавши з сервісу техніки (Leopard, БМП Lynx), наразі проєкт масштабується через розбудову потужностей для виробництва 155-мм боєприпасів із перспективою запуску повноциклового заводу;
- франко-німецька KNDS за прикладом Rheinmetall, розгорнув в Україні потужності з виготовлення комплектуючих та снарядів для артилерійських систем Caesar і танкового парку Leopard;
- Американська корпорація Northrop Grumman влітку 2024 року підписала домовленість щодо розгортання спільних потужностей із випуску боєприпасів;
- Норвезька Nammo та шведська Saab також масштабують промислову кооперацію з українською стороною;

- окремі держави практикують розміщення українських потужностей на власних територіях, створюючи безпечний простір для стабільного функціонування виробничих циклів, наприклад Данія.
- Естонія та Україна уклали партнерство у сфері випуску ударних дронів та засобів РЕБ. Естонська сторона планує надати 110 млн євро підтримки до 2026 року в обмін на унікальну військову експертизу та бойовий досвід українських сил.

Реалізація цих ініціатив разом із перспективними розробками свідчить про масштабну трансформацію та потужний імпульс для розбудови українського оборонно-промислового комплексу.

Головним вектором розвитку на сучасному етапі є підготовка до відновлення індустріального потенціалу та кооперація з міжнародними виробниками. Особливої уваги потребує розвиток технологічних циклів із виробництва боєприпасів, сучасних БПЛА, ракетних комплексів, а також інноваційних рішень у сферах РЕБ та морської робототехніки.

Для реалізації окреслених стратегій критичного значення набуває поглиблення кооперації вітчизняного ОПК із закордонними суб'єктами. Зокрема, формування стійких партнерств із державами «східного флангу» – Чехією, Польщею, Словаччиною та Румунією – виглядає найбільш раціональним з огляду на налагоджену логістику та їхню роль як зручних майданчиків для багатовекторних ініціатив. Водночас трансформація безпекової доктрини Німеччини, де РФ офіційно визнана ключовою загрозою, створює вікно можливостей для масштабної співпраці з ФРН. Успіх цього напрямку залежить від готовності Берліна до інтенсивної взаємодії з європейськими союзниками та остаточної відмови від енерго-політичної орієнтації на Москву. Додатковий потенціал для розширення військово-технічних зв'язків міститься у співробітництві з технологічними лідерами Європи, зокрема Великою Британією, Францією, Швецією та країнами Бенілюксу [39].

Значна увага зосереджена на стимулюванні оборонного сектору в межах Європейського Союзу, де впроваджуються механізми підтримки інновацій та капіталоскладень. Зокрема, Радою ЄС було затверджено стратегічне рішення щодо розширення бюджету Європейського фонду миру (ЄФМ). До 2027 року обсяг його

фінансування має сягнути 7,979 млрд євро (у поточних цінах). Така пролонгація фінансових можливостей покликана забезпечити стабільний ресурс для реалізації глобальних ініціатив у сфері безпеки та підтримання міжнародного правопорядку.

В українських реаліях значно ширшого розповсюдження набули альтернативні формати промислової кооперації, що базуються на прямому фінансуванні закордонними партнерами закупівель БПЛА та інших видів озброєння вітчизняного виробництва. Такий підхід дозволяє максимально оперативно залучати ресурси союзників для стимулювання внутрішніх потужностей.

Найбільший інтерес міжнародні партнери виявляють до таких напрямків [33]:

- технології подвійного використання: передові мережі захищеної комунікації та цифрові засоби радіозв'язку нового покоління;
- наземні роботизовані комплекси (НРК): безпілотні апарати для медичної евакуації, оперативного мінування та безперервного транспортування вантажів;
- комплекси РЕБ/РЕР та засоби протидії БПЛА: високотехнологічні комплекси детекції та нейтралізації БПЛА.

У сучасних умовах вектор глобального попиту зміщується від конвенційних зразків озброєння до інноваційних технологічних рішень, релевантність та результативність яких була верифікована безпосередньо в умовах високодинамічних бойових зіткнень. Насамперед йдеться про такі технологічні напрямки, як [35]:

- безпілотні системи різного класу – розвідувальні, ударні, морські дрони, а також програмні рішення для управління ними.
- другий великий сегмент – системи радіоелектронної боротьби та засоби протидії дронам.
- третій – боеприпаси, комплектуючі, модулі зв'язку, програмне забезпечення, інтеграційні рішення для модернізації існуючих систем.

Представники оборонного сектору ініціюють скасування обмежень на експорт озброєння, вбачаючи у цьому засіб збереження темпів виробництва та стимулювання інвестиційних надходжень. Ключовою перешкодою для галузі є дефіцит державних замовлень, обсяг яких не дозволяє повноцінно задіяти наявні виробничі потужності. Зі свого боку, Україна виявляє обережність, прагнучи гарантувати пріоритетне

забезпечення внутрішніх оборонних потреб. Виникає проблема пошуку балансу: необхідність збереження технологічної актуальності через експортно-інноваційний цикл протистоїть ризикам втрати контролю над стратегічними ресурсами. Попри скептичні оцінки щодо конкурентоспроможності більшості компаній на глобальному ринку, урядові структури опрацьовують юридичні механізми релокації виробництв за кордон із обов'язковим збереженням основного промислового ядра всередині країни.

За заявою Президента Володимира Зеленського, з 8 лютого 2026 року Україна розпочинає створення мережі експортних центрів для реалізації озброєння власного виробництва на європейських ринках. Протягом 2026 року планується відкрити десять таких представництв, охопивши зокрема країни Балтії та держави Північної Європи [37].

За офіційними даними, на сьогодні в Україні функціонує близько 450 підприємств у сфері виробництва безпілотних систем. Приблизно 50 із них є провідними гравцями ринку, які мають значний потенціал та потребують залучення додаткового капіталу. З огляду на це 2026 рік визначено періодом активного інвестування у вітчизняний технологічний сектор із пріоритетним акцентом на розвиток галузі БПЛА [62].

Восени 2025 року Володимир Зеленський повідомив про формування стратегії керованого продажу української зброї на зовнішні ринки. Вже у грудні того ж року було офіційно оголошено про відкриття першого спеціалізованого експортного представництва на території Німеччини в місті Берлін. Керований експорт надлишків це впровадження механізмів експорту лише тієї продукції, обсяги виробництва якої перевищують внутрішні потреби та фінансові можливості держави. За умови реального запуску експорту озброєння та військової техніки (зокрема безпілотників, наземних роботизованих систем та засобів РЕБ), Україна на початковому етапі може залучати від 1,5 дол. США до 10 млрд дол. США щороку. Водночас реалізація такого сценарію вимагає інтенсивного нарощування виробничого потенціалу галузі у 3–5 разів протягом одного календарного року [63].

У структурі Ради національної безпеки і оборони України розпочала роботу Міжвідомча комісія з питань оборонної промисловості та технологій. До сфери її

компетенції належить розробка стратегічних пропозицій щодо функціонування вітчизняного ОПК та координація спеціального механізму міжнародної взаємодії під назвою Drone Deal.

До ключових завдань комісії належать:

- покращення взаємодії між держорганами з питань розвитку технологій, інновацій та інвестицій у виробництво й модернізацію озброєння і військової техніки;
- підготовка пропозицій до законів, державних рішень і міжнародних угод у сфері оборонної промисловості;
- підвищення ефективності держпрограм, спрямованих на створення та впровадження сучасного озброєння і техніки.

Окрім того зусилля комісії зосереджені на масштабуванні виробничого потенціалу оборонних підприємств, активному вдосконаленні технологій для захисту держави та створення умов для їх трансферу. Додатково комісія формуватиме пропозиції для підвищення результативності та кращої координації міжнародної взаємодії в оборонній галузі. Основна увага буде зосереджена на заснуванні спільних бізнес-проектів із закордонними партнерами, проведенні колективних наукових досліджень та розміщенні виробничих ліній безпосередньо на території України.

Історія незалежної України відзначена підписанням багатьох стратегічних контрактів щодо виходу українських оборонних розробок на глобальні ринки. Аналіз такої діяльності підтверджує, що нарощування обсягів технологічного експорту є для підприємств галузі передусім передусім [36]:

- збільшення сукупного доходу;
- розширення присутності на міжнародному ринку озброєння та військової техніки;
- засіб збільшення обсягів експорту готової продукції;
- можливість залучення інвестицій для удосконалення технологій.

Можливість практичної верифікації мілітарних розробок безпосередньо на полі бою перетворила Україну на ключову ланку глобального ВПК. Представники Міністерства оборони характеризують країну як простір безпрецедентних можливостей для інновацій. Якщо раніше західне озброєння вважалося еталонним

завдяки складним технологіям, то сьогодні критичним фактором стає відсутність у нього досвіду застосування в умовах сучасного маневреного протистояння. Показовим прикладом розбіжності між теоретичними характеристиками та бойовою практикою став травень 2023 року. Тоді було спростовано міф про «невразливість» російських гіперзвукових ракет «Кинджал», які були успішно нейтралізовані зенітно-ракетним комплексом Patriot. Аналогічна переоцінка можливостей відбулася і щодо німецької артилерійської системи Panzerhaubitze 2000: емпіричним шляхом було встановлено, що реальний ресурс експлуатації її стволів перевищує заявлений розробником ліміт у 4 500 пострілів майже у чотири рази. У той час як експертиза у сфері конвенційного озброєння є загальносвітовим надбанням, Україна виборола статус безальтернативного лідера у сегменті безпілотних технологій. Динаміка виробництва – від 2,2 млн одиниць у 2024 році до 4 млн у 2025 році при потенціалі у 8 млн – демонструє безпрецедентне масштабування галузі. Український досвід став каталізатором для глобальних гравців, зокрема США, у контексті розвитку індустрії доступних та масових автономних систем. Символом переходу до ери асиметричних конфліктів стала операція «Павутина»: успішне ураження третини російського стратегічного авіапарку (41 борт загальною вартістю 7 млрд дол. США) групою бюджетних дронів вартістю до 1000 дол. США кожен. Цей прецедент довів ефективність децентралізованих ударів, здатних нівелювати кількісну перевагу ворога далеко за межами фронту [30].

Висока ефективність використання FPV-дронів зумовлена унікальною швидкістю ітераційного процесу. Безпосередній зворотний зв'язок із поля бою дозволяє виробникам оперативно усувати технічні недоліки та впроваджувати вдосконалення майже в режимі реального часу. Здатність вітчизняного оборонного сектору трансформувати бойовий досвід у програмні чи конструктивні зміни за лічені дні дозволяє Україні зберігати конкурентоспроможність у сфері дронів.

Попри значний інвестиційний розрив у фінансуванні порівняно з іноземними корпораціями, що виробляють лімітовані серії неапробованого озброєння, українські розробники демонструють вищу інтенсивність інновацій. Ключовим інструментом консолідації цього потенціалу став запуск у 2023 році кластера Brave1, який наразі

координує близько 600 стартапів у таких критичних сферах, як ІІІ, РЕБ та робототехніка. Паралельно із цим, ініціатива «Test in Ukraine» закладає фундамент для міжнародної технологічної кооперації, надаючи іноземним партнерам офіційну платформу для бойової верифікації їхніх розробок [41].

Головним нематеріальним активом України на глобальному ринку озброєнь є унікальна база знань про функціонування систем у конфлікті високої інтенсивності. Як зазначають у Міноборони, теоретичні розробки втрачають конкурентоспроможність без доступу до «живого» бойового досвіду. Для світових виробників співпраця з Україною – це не лише питання підтримки, а насамперед доступ до безальтернативного майданчика для вдосконалення зброї через механізм зворотного зв'язку в режимі реального часу.

Висновки до Розділу 3

Таким чином трансформація України з пасивного реципієнта військової допомоги у глобальний оборонний хаб супроводжується масштабуванням спроможностей вітчизняного ОПК у 35 разів та зростанням частки власного озброєння на фронті до 40%. Ключовим вектором розвитку є стратегічна кооперація з іноземними партнерами через створення спільних підприємств та впровадження інноваційних фінансових інструментів, зокрема «данської моделі» інвестування та програм ЄС (SAFE, ReArm Europe). Попри значний промисловий потенціал у 35 млрд дол. США та високу інноваційну активність приватного сектору, повноцінна інтеграція у світовий ринок наразі обмежується дефіцитом реальних контрактів, воєнними загрозами для виробничих потужностей, енергетичною вразливістю та внутрішніми бюрократичними бар'єрами. Відтак, подальша перспектива галузі залежить від переходу до повноциклового виробництва, стабілізації прямого фінансування та імплементації оборонного співробітництва в довгострокові міжнародні гарантії безпеки.

Локалізація виробництва провідними оборонними концернами (Rheinmetall, KNDS, Northrop Grumman) та перехід до стратегії керованого експорту є ключовими

інструментами інтеграції України у світові ланцюги постачань ВПК, що дозволяє не лише масштабувати внутрішні потужності, а й залучати від 1,5 до 10 млрд дол. США щорічних інвестицій. Створення мережі закордонних експортних центрів та функціонування інноваційних кластерів (Brave1, «Test in Ukraine») капіталізують головний актив держави – статус «battle-proven» (перевірено в бою) для вітчизняних розробок та надшвидкі цикли ітераційного вдосконалення систем РЕБ і БПЛА. Формування стійких партнерств із країнами «східного флангу» та технологічними лідерами Заходу, підкріплене механізмами прямого фінансування закупівель партнерами, остаточно закріплює за Україною роль провідного глобального хабу оборонних інновацій та асиметричних технологій.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи, сьогоднішній глобальний ринок товарів військово-промислового комплексу (ВМП) можна охарактеризувати як специфічну, монополізовану державою та жорстко регульовану систему економічних відносин, яка еволюціонувала від національної структури до глобалізованої наднаціональної консолідації та на нинішньому етапі характеризується домінуванням сегментів, заснованих на знаннях, особливо авіації (близько 60% обсягу) та ракетно-космічної промисловості. Його складна структура, включаючи звичайну військову техніку, товари та послуги подвійного призначення, відображає розвиток оборонних заходів та їх інтеграцію в архітектуру міжнародної безпеки, в якій військова продукція є не лише предметом капіталомісткої торгівлі, але й стратегічним інструментом для здійснення впливу у зовнішній політиці. Найважливіші особливості цього ринку – поява постійної стратегічної залежності імпортерів від експортерів, примат факторів безпеки над комерційними інтересами та висока інтенсивність міждержавної конкуренції – підкреслюють його унікальну роль у формуванні сучасної геоекономічної стабільності та забезпеченні національного суверенітету суб'єктів міжнародних відносин.

Розглянувши роль держави та міжнародних інституцій у регулюванні ринку військової техніки, можна констатувати, що формується багаторівнева система контролю, в рамках якої національні стратегічні інтереси країн-експортерів узгоджуються з глобальними системами нерозповсюдження з метою забезпечення колективної безпеки. Держава виступає головним архітектором цього процесу та використовує експортні стратегії – від цінового демпінгу та пільгового кредиту до „інтегрованого стримування” концепцій – як інструментів впливу на зовнішню політику та підтримки економіки. У той же час міжнародні організації та багатосторонні системи (UNROCA, Вассенаарська домовленість, RCTP, Австралійська група тощо) забезпечують інституційну прозорість і запобігають розповсюдженню стрілецької зброї та легкого озброєння шляхом стандартизації контрольних списків і перевірки міжнародних передач, що вимагає від таких держав, як Україна, повністю імплементувати ці стандарти в національне законодавство.

Сучасні зміни в галузі, викликані геополітичними викликами 1920-х років. 21 століття, змістити фокус в бік більш глибокої промислової кооперації і створення транснаціональних консорціумів (наприклад. GCAP), що посилює перехід від чистої торгівлі до моделі глобальної технологічної інтеграції союзників.

Таким чином, функціонування сучасного ринку військової техніки визначається складною взаємодією екзогенних та ендогенних факторів, з глобальною геополітичною нестабільністю та кризою існуючих ланцюгів постачання, що спонукає країни зміцнювати свою стратегічну автономію, диверсифікувати свої джерела постачання та впроваджувати системи „, які не охоплюються ITAR regulations”. Водночас внутрішня стабільність національних комплексів ОПК у вирішальній мірі залежить від політичної консолідації, ефективності нормативно-правової бази та подолання дефіциту кваліфікованих кадрів у передових технологічних галузях (штучний інтелект, кібербезпека, робототехніка). У середньостроковій перспективі трансформація ринкової ситуації буде визначатися впровадженням проривних рішень, таких як квантові обчислення та цільові енергетичні системи, а також поглибленням консолідації виробництва в рамках транснаціональних консорціумів, що посилить роль конкуренції на ринку інформаційно-комунікаційних технологій як однієї з найважливіших рушійних сил міжнародної політики та глобальної економіки в умовах динамічних змін глобального середовища безпеки.

Зробивши аналізу найважливіших гравців на світовому ринку військової техніки, можна сказати, що цей сегмент характеризується високим ступенем монополізації з боку обмеженої групи промислово розвинених країн (насамперед США, частка експорту яких становить близько 40%, Сполученого Королівства та Франції), які мають повний цикл виробництва військової техніки. Широко розповсюджена військова агресія РФ проти України у 2022 році стала вирішальним чинником трансформації ринку та призвела до збільшення світових військових витрат до історичного рекордного рівня у \$2, 718 трлн (станом на 2024 рік) та зміни логістичної парадигми на користь створення стратегічних резервів відповідно до принципу „just-in-case”. У контексті поступового виходу РФ з ринку внаслідок тиску

санкцій та неможливості забезпечення поставок відбувається інтенсифікація виробництва в західноєвропейських країнах, а також активний розвиток суб'єктів „the Ukrainian defense industry”, які у 2024 році піднялися на 52 місце у рейтингу SIPRI. Таким чином сьогоднішній ринок перетворився на надзвичайно динамічну систему, де домінує попит на засоби швидкого реагування, безпілотні літальні апарати (БПЛА) та артилерію, тоді як поглиблення міжнародного співробітництва та збільшення інвестицій у дослідження та розробки стають ключовою стратегією забезпечення виживання та конкурентоспроможності.

Аналіз зовнішньої торгівлі товарами збройової промисловості свідчить про зростаючу ринкову асиметрію, при цьому на п'ять провідних експортерів припадає рекордна частка 86, 4% світового ринку, при цьому домінування США (42% експорту) і різке зростання частки Франції (+47%) відбувається в умовах систематичного витіснення Російської Федерації, обсяг поставок якої впав на 53%. При цьому географія імпорту істотно змінилася: незважаючи на продовження високої активності в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні (37% імпорту), європейський сегмент побачив безпрецедентне зростання на 94% в результаті війни, поставивши Україну на четверте місце в світовому рейтингу одержувачів зброї. Незважаючи на високі технологічні бар'єри для входу на ринок, країни все більше зосереджуються на стратегіях виробництва ліцензій (приклади: Китай та Індія) та спеціалізації ніш для досягнення самодостатності в обороні; однак загальна тенденція до надзвичайно високих концентрацій експорту вказує на посилення контролю над світовою військовою торгівлею з боку обмеженої групи ключових гравців.

Можна констатувати, що українська збройна промисловість перебуває у фазі швидких технологічних змін, зумовлених нагальними вимогами воєнного стану та переходом до моделі розвитку, заснованої на інноваціях і технологіях. Основними чинниками, що рухають цей процес, є: систематична корпоратизація галузі (трансформація „Ukroboronprom” в акціонерне товариство „Ukrainian Defense Industry”), стрімке розширення приватного сектору, частка якого у державних закупівлях озброєнь перевищила 54%, а також безпрецедентне зростання виробництва новітніх систем озброєння – з 65 одиниць у 2020 до 1400 у 2024

Незважаючи на існуючі системні перешкоди, у зокрема, висока залежність від імпорту ключових компонентів та ризик руйнування промислової інфраструктури, Україна демонструє високу адаптивність, зміцнює свої позиції у світових рейтингах (до 49 місця у списку SIPRI) та поглиблює інтеграцію зі стандартами НАТО. Поєднання державної підтримки, приватних інновацій та стратегічних міжнародних партнерств забезпечує фундамент для утвердження України як незалежного гравця у високотехнологічному секторі світового ринку озброєнь, здатного забезпечити власні оборонні можливості та запропонувати унікальні, випробувані в боях технологічні рішення.

Аналіз показав, що Україна стає глобальним центром оборонних технологій і за останні три роки зафіксувала 35-кратне збільшення виробничих потужностей, із загальним потенціалом 35 млрд доларів США до 2025 року. Стратегічний перехід від моделі одержувача допомоги до активного промислового партнерства реалізується шляхом створення спільних підприємств з провідними світовими компаніями (Rheinmetall, BAE Systems, Northrop Grumman) та запровадження ефективних фінансових інструментів, таких як „Danish” та „Dutch” моделі прямих інвестицій. Незважаючи на свій унікальний статус „combat-tested” і глобальне лідерство в сегментах безпілотних систем, штучного інтелекту та радіоелектронної боротьби, галузь стикається з системним дефіцитом капіталу (лише одна третина виробничих потужностей забезпечена контрактами), ризиком фізичного знищення росли і бюрократичні перешкоди. Успішна інтеграція у виробничу базу ЄС через програми ReArm Europe та SAFE обіцяє доступ до технологій та фінансових ресурсів, але вимагає адаптації до жорсткої конкуренції та стандартів НАТО, гарантуючи, що збройна промисловість в цілому відіграє роль рушійної сили економічного розвитку та фундаменту майбутньої системи безпеки.

Локалізація іноземного виробництва через партнерські відносини з провідними світовими компаніями (Rheinmetall, KNDS, Northrop Grumman) та послідовна активізація експортної діяльності є стратегічними інструментами інтеграції України у світові ланцюги поставок збройової промисловості та роблять країну інноваційним оборонним центром. Унікальний статус України як полігону для навчання технології

„combat-testing” у конфліктах високої інтенсивності дає їй неперевершену конкурентну перевагу, яка дозволяє місцевим виробникам, особливо в сегментах безпілотних систем, штучного інтелекту та радіоелектронної боротьби, впроваджувати надзвичайно швидкі ітераційні цикли та встановлювати нові стандарти для асиметричної війни. Реалізація стратегії „контрольований експорт” надлишків виробництва через мережу іноземних представництв у поєднанні з інституційною координацією (міжміністерська комісія при Раді національної безпеки і оборони, Brave cluster¹) створює умови для отримання значного інвестиційного капіталу, масштабування виробничого ядра та посилення ролі України як важливого технологічного гравця на міжнародній арені.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гонак І. М. Дослідження особливостей економічного суперництва на світових ринках зброї: світ і Україна. *Подільський вісник: сільське господарство, техніка, економіка*. 2017. № 27. С. 246-255. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/32885>
2. Ковальчук К. В., Матюшенко І. Ю. Світовий ринок озброєнь: перспективи для України. *Проблеми економіки*. 2011. № 1. С. 32–40. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pekon_2011_1_6
3. Коляда О. В., Тригуб С. Е. Місце України на світовому ринку військово-технологічної продукції. *Фінансовий простір*. 2018. № 1. С. 59–64. URL: <https://fp.lnu.edu.ua/index.php/fp/article/view/568/566>
4. Ботвінов Р., Бережнюк І., Богородицька Г. Сучасний стан світової торгівлі зброєю. *Економіка та суспільство*. 2023. № 50. URL: DOI: [10.32782/2524-0072/2023-50-26](https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-50-26)
5. Латошинський Ю.Ю., Брензович К.С. Глобальна конкуренція на ринку озброєнь: сучасний стан, тенденції та перспективи України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. № 54. С. 84-88. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/54_2025ua/15.pdf
6. Державна служба експортного контролю України. *Державна служба експортного контролю України*. URL: <https://www.dsecu.gov.ua/ua/mizhnarodni-regimy-eksporntogo-kontrolu>
7. United Nations Register of Conventional Arms (UNROCA). Офіційний сайт. URL: <https://www.unroca.org/>
8. The Wassenaar Arrangement. Офіційний сайт. URL: <https://www.wassenaar.org/>
9. Договір про нерозповсюдження ядерної зброї від 1 липня 1968 року. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_098#Text
10. Zangger Committee. Офіційний сайт. URL: <https://zanggercommittee.org/>

11. Missile Technology Control Regime (MTCR.). Офіційний сайт. URL: <https://www.mtcr.info/en>
12. The Australia Group (AG). Офіційний сайт. URL: <https://www.dfat.gov.au/publications/minisite/theaustraliagroupnet/site/en/index.html>
13. Спільна позиція Ради 2008/944/СЗБП від 8 грудня 2008 року про визначення спільних правил контролю за експортом товарів і технологій військового призначення. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/984_001-08
14. Ситник Й. С., 2023 Розвинена військова економіка – складова національної економічної стратегії України. *Вісник Національного університету “Львівська політехніка”*. 2023. Т7. № 1. С. 37–53. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2023/apr/30049/vse5-39-56.pdf>
15. Кім Т., Українець Ю. Військово-промисловий комплекс у сучасній світовій економіці: передумови, фактори, тенденції розвитку. *Економіка та суспільство*. 2022. № 39. С. 11. URL: DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-33>
16. Дугінець Г., Ніжейко К. Особливості розвитку міжнародного ринку озброєння в ХХІ столітті. *Національна безпека: право та економіка*. 2024. № 1(1). С. 60-70. URL: <https://security-journal.nasbu.edu.ua/index.php/nbpe/article/download/18/9/30>
17. Сальнікова О.Ф., Ситник Г.П. Тенденції розвитку оборонно-промислового комплексу провідних країн світу. *Аспекти публічного управління*. 2014. Т2. № 9-10. С. 56-65. URL: <https://aspects.org.ua/index.php/journal/article/download/117/117>
18. Anand A. Ranked: The World’s Top Arms Exporters. URL: <https://www.visualcapitalist.com/cp/worlds-top-arms-exporters/>

19. Білоград О.В. Місце України на світовому ринку продукції військового призначення. Студентський науковий журнал UNIVERSUM. 2024. № 10. С. 26-33. URL: <https://archive.liga.science/index.php/universum/article/view/1165>
20. Кудрявцева В.В. Оборono-промисловий комплекс як об'єкт господарсько-правового регулювання. *Актуальні проблеми господарської діяльності в умовах розбудови економіки Індустрії 4.0*. С. 206-210. URL: https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2021/Conf_21.05.2021/Conf_21.05.21_38.pdf
21. Горбулін В., Бадрак В. Національні моделі організації управління та розвитку воєнно-промислового комплексу: рекомендації для України. *Центр досліджень армії, конверсії та роззброєння*. URL: <https://analytics.intsecurity.org/modeli-organizatsii-upravlinnia-ta-rozvytku-vpk-ukrainy/>
22. Закону України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
23. Сидорова А. Рейтинг найбільших світових виробників зброї SIPRI. URL: <https://skilky-skilky.info/reytynh-naybilshykh-svitovyykh-vyrobnykiv-zbroi-sipri-ukroboronprom-pidniavsia-na-52-mistse/>
24. Кузьменко С. М. Діагностика сучасного стану оборонної промисловості України. *Електронне наукове фахове видання з економічних наук «Modern Economics»*. 2025. №53. С. 149-157. URL: <https://modecon.mnau.edu.ua/issue/53-2025/kuzmenko.pdf>
25. Tian N., Lopes da Silva D., Liang X., Scarazzato L. Trends in World Military Expenditure, 2023. *SIPRI Fact Sheet*. 2024. Р. 12. URL: https://www.sipri.org/sites/default/files/2024-04/2404_fs_milex_2023.pdf
26. Wezeman P. D., Djoric K., George M. et all. Trends in International Arms Transfers, 2023. *SIPRI Fact Sheet*. 2024. Р. 12. URL: https://www.sipri.org/sites/default/files/2024-03/fs_2403_at_2023.pdf
27. Державний служба статистики України. Офіційний сайт. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>

28. Як змінилася українська оборонна промисловість за час повномасштабної війни. URL: <https://karpat-telehraf.net/yak-zminylasya-ukrayinska-oboronna-promyslovist-za-chas-ponomasshabnoyi-vijny//>
29. Міністерство фінансів України. Офіційний сайт. URL: <https://mof.gov.ua/>
30. Кім Т.І., Кім О.О. Сучасні тенденції світового ринку озброєнь та перспективи розв'язання глобальної проблеми миру і демілітаризації. *Економіка та суспільство*. 2022. № 40. URL: DOI: 10.32782/2524-0072/2022-40-36
31. Дика, О. С., Вакун, О. В. Світові та національні тенденції експорту та імпорту зброї в контексті розвитку державного експортного контролю. *Економіка, управління та адміністрування*. 2024. URL: DOI: 10.26642/ema-2024-4(110)-229-240
32. Звонко, І. М. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ОБОРОННО-ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ ПІСЛЯ ВІДНОВЛЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ (1990-ТІ РОКИ). *Культурологічний альманах*. 2023. № 2. URL: DOI: 10.31392/cult.alm.2023.2.8
33. Україна є найперспективнішим ринком для інвестицій в ОПК – Денис Шмигаль. *Міністерство оборони України*. URL: <https://mod.gov.ua/news/ukrayina-ye-najperspektivnishim-rinkom-dlya-investiczij-v-opk-denis-shmigal>
34. Літра Л. Спільне виробництво в оборонній сфері України: від воєнної необхідності до стратегічної індустрії. URL: <https://neweurope.org.ua/analytics/spilne-vyrobnytstvo-v-oboronnij-sferi-ukrayiny-vid-voyennoyi-neobhidnosti-do-strategichnoyi-industriyi/>
35. Михайлов. Д. Розвиток ОПК України і Drone Deal: при РНБО створили Міжвідомчу комісію з питань оборонної промисловості та технологій. URL: <https://suspilne.media/1294935-rozvitok-opk-ukraini-i-drone-deal-pri-rnbo-stvorili-mizvidomcu-komisiu-z-pitan-oboronnoi-promislovosti-ta-tehnologij/>
36. Мосін М.С. Інтелектуалізація підприємств приватного сектору оборонно-промислового комплексу України: стратегічні трансформації та виклики.

- Трансформаційна економіка*, 2023. № 5(05). С. 94-102. URL: DOI: 10.32782/2786-8141/2023-5-17
37. Бабенко М. Дрони на \$10 млрд на рік: чи запрацює експорт надлишків зброї у 2026-му. URL: <https://thepage.ua/ua/news/chi-mozhливij-eksport-zbroyi-z-ukrayini-pid-chas-vijni-u-2026-roci>
38. Щеглюк Б. П. Розвиток експорту військових технологій в контексті посилення національної безпеки України. *Збірник наукових праць Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2015. № 4(114). С. 18-22. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sepspu_2015_4_6
39. Шрамко Ю. Сікорський: до 2030 року союзники стануть сильнішими, а рф чекає "жахливе похмілля". URL: <https://unn.ua/en/news/sikorsky-by-2030-the-allies-will-become-stronger-and-russia-will-face-a-terrible-hangover>
40. Top 15 largest Arms exporters and their main recipients. URL: <https://www.portugalbusinessesnews.com/post/top-15-largest-arms-exporters-and-their-main-recipients?srsItd>
41. Аналіз ніші ВПК в Україні, на теперішній час і його перспективи. *YouControl*. 2024. URL: <https://blog.youcontrol.market/analiz-nishi-vpk-vukrayini-na-tiepierishnii-chas-i-iogho-pierspiektivi/>
42. Чумаченко О. Г. Економічний потенціал українського ОПК в контексті розвитку фондового ринку України. *Здобутки економіки: перспективи та інновації*. 2025. № 18. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15597728>
43. Іноземні виробники зброї відкривають заводи в Україні — що це дає обом сторонам. URL: <https://ain.ua/2024/08/12/baykar-and-others-in-ukraine/>
44. Ukraine the world's biggest arms importer; United States' dominance of global arms exports grows as Russian exports continue to fall. SIPRI for the media. 2025. URL: <https://www.sipri.org/media/press-release/2025/ukraine-worlds-biggestarms-importer-united-states-dominance-global-arms-exports-grows-russian>
45. Hartley K. Arms Industry and the Globalisation Process. *Centre for Defence Economics University of York*. 2006. URL:

https://www.researchgate.net/publication/248622619_Arms_Industry_and_the_Globalisation_Process

46. Department of Defense (DOD) | Spending Profile | USAspending. Офіційний сайт. URL: <https://www.usaspending.gov/agency/departement-of-defense?fy=2026>
47. UK defence spending - House of Commons Library. Офіційний сайт. URL: <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-8175/>
48. Germany Military Expenditure. Офіційний сайт. URL: <https://tradingeconomics.com/germany/military-expenditure>
49. Chiffres_Clés_2025_UK. Офіційний сайт. URL: https://www.defense.gouv.fr/sites/default/files/ministere-armees/Chiffres_Cle%CC%81s_2025_UK.pdf
50. Marrone A. Meloni's Defence Policy: Adjusting the Balance Sheet to Crises. *Istituto Affari Internazionali*. 2026. No. 26(16). P. 10. URL: <https://www.iai.it/en/publications/c41/melonis-defence-policy-adjusting-balance-sheet-crises>
51. Рижих В. М., Богуцький П. П. Щодо першочергових заходів удосконалення організації державного управління оборонним сектором економіки України. *Наука і оборона*. 2021. № 1. С. 40–47. URL: <https://nio.nuou.org.ua/article/view/230823/279060>
52. Нікітченко В. І., Гмиря В. П., Костюк О. О. Оборонна промисловість України та її роль у забезпеченні безпеки і оборони держави. *Збірник наукових праць ДНДІВС ОБТ*. 2024. № 2(20). С. 65–70. URL: DOI: 10.37701/dndivsovt.20.2024.09
53. Криштанович М. Ф., Пушак Я. Я., Флейчук М. І., Франчук В. І. Державна політика забезпечення національної безпеки України: основні напрямки та особливості здійснення. : монографія. 2020. 418 с. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/2802>
54. Ватаманюк-Зелінська У. З., Беднарчук В. В., Млінцова А. О. Фінансування потреб оборонного сектору в Україні. *Інноваційна економіка*. 2021. № 7–8. С. 22–27. URL: DOI: 10.37332/2309-1533.2020.7-8.3.

55. Лойшин А. Аналіз факторів впливу на систему ресурсного забезпечення сектору безпеки і оборони України. *Journal of Scientific Papers “Social Development and Security”*. 2021. № 6. С. 74–97. URL: DOI: 10.33445/sds.2021.11.6.6
56. Волков Є., Лойшин А. Фінансування Міністерства оборони України як фактор впливу на систему ресурсного забезпечення потреб оборони. *Journal of Scientific Papers “Social Development and Security”*. 2021. № 2. С. 198–208. URL: DOI: 10.33445/sds.2021.11.2.17
57. Сапельников О. О., Калугін Д. С. Перспективи розвитку безпілотних систем, та їх вплив на перебіг бойових дій під час широкомасштабного вторгнення російської федерації до України. *Наука і техніка Повітряних Сил Збройних Сил України*. 2024. № 3(56). С. 7–15. URL: DOI: 10.30748/nitps.2024.56.10
58. Стокгольмський міжнародний інститут дослідження проблем миру. Офіційний сайт. URL: <https://www.sipri.org/>
59. АрміяІнформ Офіційний сайт. URL: <https://armyinform.com.ua/>
60. Defensenews. Офіційний сайт.. URL: <https://people.defensenews.com/top-100/>.
61. Як змінилася українська оборонна промисловість за час повномасштабної війни URL: <https://karpat-telehraf.net/yak-zminylasya-ukrayinska-oboronna-promyslovist-za-chas-ponomasshabnoyi-vijny//>
62. Армія дронів: як зростають масштаби виробництва та постачання URL: <https://www.slovoidilo.ua/2024/08/13/infografika/bezpeka/armiya-droniv-yak-zrostayut-masshtaby-vyrobnycztva-ta-postachannya>.
63. «Експорт зброї буде реальним» — Україна запускає нову модель співпраці з партнерами. URL: <https://armyinform.com.ua/2026/04/28/eksport-zbroyi-bude-realnym-ukrayina-zapuskaye-novu-model-spivpraczy-z-partneramy/>